ยุทธศาสตร์เพื่ออนาคตภาคการเกษตร
ในเขตพื้นที่ชลประทานบางพลวง จังหวัดปราจีนบุรี

ผลลัพธ์ของกระบวนการการมีส่วนร่วม (พ.ศ.2560-2562)

เกษศิรินทร์ พิบูลย์, Nicolas Faysse, แมน ปุโรทกานนท์

โครงการ DOUBT

www.deltasoutheastasia-doubt.com

บทสรุป

ภาคการเกษตรในพื้นที่ชลประทานบางพลวง (หรือพื้นที่บริเวณท้ายน้ำของลุ่มน้ำปราจีนบุรี) นั้น เป็นพื้นที่ที่มีการทำการเกษตรอย่างเข้มข้น โดยเฉพาะการปลูกข้าวและการเลี้ยงปลา/กุ้ง ซึ่งถือว่ามีพัฒนาการด้านการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ในการเผชิญกับความท้าทายที่เพิ่มขึ้นเช่นเดียวกับอีกหลายพื้นที่ในไทย เช่น การเผชิญกับราคาผลผลิตทางการเกษตรที่ตกต่ำและไม่แน่นอน, เกษตรกรผู้สูงอายุ, และข้อจำกัดในการเข้าถึงน้ำที่เพียงพอในการทำการเกษตรในช่วงฤดูแล้ง งานศึกษาในครั้งนี้ได้อธิบายถึงกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในพื้นที่ช่วง 2 ปีที่ผ่านมาในการจัดทำภาพอนาคตด้านการเกษตรในพื้นที่ชลประทานบางพลวงอีก 10 ปีข้างหน้า พร้อมกับแนวทางในการดำเนินงานที่เอื้อต่อการบรรลุภาพอนาคตที่พึงประสงค์โดยร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ กระบวนการดำเนินการดังกล่าวได้ดำเนินการร่วมกับเกษตรกร, ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบล และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ภาพอนาคต Business-as-usual (ภาพอนาคตที่สถานการณ์ทุกอย่างดำเนินไปตามปกติ โดยไม่ได้มุ่งเน้นแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งในปัจจุบันเป็นหลัก) นั้น เป็นภาพอนาคตที่เกษตรกรผู้ปลูกข้าวในพื้นที่ไม่สามารถก้าวไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนได้ และเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหลายหลายต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ข้าวใน 10 ปีข้างหน้า (พ.ศ.2572) เนื่องจากข้อจำกัดในการทำรายได้จากการผลิตข้าว รวมถึงเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งและปลาไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานร่วมกันเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพด้านเทคนิคการผลิต และเพิ่มอำนาจการต่อรองราคาผลผลิต ซึ่งตรงข้ามกับภาพอนาคตที่พึงประสงค์ที่ภาคการเกษตรมีระบบการจัดการที่ดีในการเชื่อมโยงแผนการดำเนินงานในระดับพื้นที่, ระดับจังหวัด, และในระดับชาติ รวมถึงการจัดการน้ำได้รับการปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เนื่องจากโครงสร้างพื้นฐานในการจัดการน้ำระบบใหม่และเกิดจากความร่วมมือในการประสานงานระหว่างเกษตร องค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานรัฐ นอกจากนี้เกษตรกรสามารถเข้าถึงพื้นที่เช่าทำการเกษตรที่มั่นคงมากยิ่งขึ้นจึงทำให้สามารถปรับเปลี่ยนระบบการผลิตที่ยั่งยืน เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหลายรายมีการพัฒนาระบบการผลิตแบบพืชทางเลือก หรือมีการปรับระบบการผลิตเป็นเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรประสบความสำเร็จในการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งและปลา ซึ่งในการทำงานร่วมกันนี้ทำให้เกิดการปรับปรุงเรื่องเทคนิคการผลิตและรายได้ของเกษตรกร การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับการพัฒนาโดยเชื่อมโยงกับระบบการผลิตที่ยั่งยืนในระดับพื้นที่ รวมถึงเกิดการดำเนินงานของนโยบายสนับสนุนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ที่เอื้อให้คนรุ่นใหม่กลับมาทำการเกษตรเพิ่มขึ้น จากภาพอนาคตดังกล่าวนี้เกิดจากการดำเนินงานที่เชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกันของแนวทางที่เอื้อต่อการบรรลุภาพอนาคตที่พึงประสงค์

กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานช่วงแรกนั้น ทางโครงการได้เผชิญกับข้อท้าทายจากกรอบการทำงานของหน่วยปฏิบัติการในระดับพื้นที่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาระยะสั้น อย่างไรก็ตามหน่วยปฏิบัติการดังกล่าวได้ให้ความร่วมมือในการอภิปรายถึงภาพอนาคตและแนวทางเพื่อให้บรรลุภาพอนาคตที่พึงประสงค์ร่วมกัน นอกจากนี้งานศึกษายังได้ระบุถึงข้อท้าทายบางประการ (เช่น ความมั่นคงในการเช่าที่เพื่อ

เกษตรกรรม และการมีส่วนร่วมของเกษตรกรรุ่นใหม่) ซึ่งไม่ได้เป็นข้ออภิปรายกันมากนัก แต่ข้อท้าทายนี้เป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญในการสนับสนุนเกษตรกรรมยั่งยืนในพื้นที่เขตชลประทานบางพลวง รวมถึงพื้นที่อื่นในประเทศไทย

เอกสารฉบับนี้อาจใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงที่เป็นประโยชน์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับแผนการดำเนินงานที่มีอยู่เดิมในปัจจุบัน รวมถึงแผนการดำเนินงานในอนาคต ในการเอื้อต่อการพัฒนาการเกษตรในพื้นที่ชลประทานบางพลวงด้วยกรอบการดำเนินงานระยะยาว พร้อมกับระบุถึงความสำคัญของการทำงานร่วมกันในภาคการเกษตรไทย และความเชื่อมโยงของนโยบายในระดับชาตินั้นสามารถดำเนินงานร่วมกับการริเริ่มจากระดับท้องถิ่นในการสร้างแนวทางสู่ความยั่งยืนของภาคการเกษตรต่อไปในอนาคต

หมายเหตุ: ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมและรายงานของโครงการได้ที่: http://deltasoutheastasia-doubt.com/ประเทศไทย หรือ ติดต่อ เกษศิรินทร์ พิบูลย์ (kassirinp@gmail.com).

สารบัญ

1. บทนำ 5

2. พื้นที่ชลประทานบางพลวง 5

3. ระเบียบวิธีวิจัย 8

4. ข้อท้าทายสำหรับภาคการเกษตรและปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในอนาคต 11

5. การจัดทำภาพอนาคตด้านการเกษตร 14

5.1 พื้นที่โซนที่ 1: พื้นปลูกข้าว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย 14

5.2 พื้นที่โซนที่ 2: พื้นที่ปลูกข้าว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายขนาดกลาง 16

5.3 พื้นที่โซนที่ 3: พื้นที่เลี้ยงปลา/กุ้งเป็นหลัก 17

5.4 พื้นที่โซนที่ 4: พื้นที่ปลูกข้าว บางส่วนมีการทำเกษตรผสมผสานและบ่อเลี้ยงกุ้ง 19

5.5 การวิเคราะห์ภาพอนาคตด้านการเกษตรในพื้นที่ชลประทานบางพลวง 22

6. กลยุทธ์เพื่อให้บรรลุภาพอนาคตที่พึงประสงค์ 25

6.1 แนวทางในการดำเนินงาน 25

6.2 ความเชื่อมโยงของแนวทางเพื่อบรรลุภาพอนาคตในระดับพื้นที่ชลประทานบางพลวง 34

6.3 แนวทางที่ต้องการให้เกิดขึ้นมากที่สุดในแต่ละพื้นที่ 34

6.4 ข้อเสนอแผนการทำงานด้านการจัดการน้ำ 35

7. สรุป: บทเรียนที่สำคัญ และทิศทางการดำเนินงานต่อไป 37

8. ภาคผนวก: การประเมินภาพอนาคตจากผู้เข้าร่วมเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการฯ 38

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยในครั้งนี้ได้รับความมือจากหน่วยปฏิบัติการในระดับพื้นที่ชลประทานบางพลวง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร ตัวแทนขององค์การบริหารส่วนตำบลและเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ การดำเนินงานของงานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ DOUBT (พ.ศ. 2560-2562) โดยได้รับการสนับสนุนจากสถาบันวิจัยแห่งชาติฝรั่งเศส (French National Research Agency)

1. บทนำ

ภาคการเกษตรถือว่ามีบทบาทหลักในเชิงเศรษฐกิจและวิถีชีวิตในพื้นที่ชลประทานบางพลวง จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งถือเป็นพื้นที่ที่ภาคการเกษตรที่มีพัฒนาการในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ในแง่ของการจัดการทรัพยากรน้ำ ห่วงโซ่มูลค่าด้านการเกษตร รวมถึงครอบครัวของเกษตรกร อย่างไรก็ตาม จากการที่มีการเพิ่มขึ้นของข้อท้าทายที่มีความเชื่อมโยงกันเกิดขึ้นนั้น ได้ส่งผลให้เกิดการลดลงของผลตอบแทนทางการเกษตร โดยเฉพาะเกษตรกรผู้ปลูกข้าวและเกษตรกรผู้สูงอายุ

โครงการวิจัย DOUBT (พ.ศ. 2560-2562) ได้รับความร่วมมือจากหลากหลายสถาบันวิจัย รวมถึงองค์กรพัฒนาเอกชน[1] สำหรับการดำเนินงานในประเทศไทยนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อ ***สนับสนุนการร่วมอภิปรายระหว่างหน่วยปฏิบัติการในเขตพื้นที่ชลประทานบางพลวงในการร่วมจัดทำภาพอนาคตด้านการเกษตรใน 10 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2572) และแนวทางเพื่อให้บรรลุภาพอนาคตที่พึงประสงค์*** ภาพอนาคตดังกล่าวเป็นการหาแนวทางร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาหรือข้อท้าทายในภาคการเกษตรที่เผชิญอยู่ โดยเฉพาะข้อท้าทายที่จะทำอย่างไรให้ 1) มีน้ำที่เพียงพอในกิจกรรมภาคการเกษตร ในด้านของปริมาณและระดับเค็ม รวมถึงการจัดการน้ำท่วม, 2) เกิดความมั่นใจในผลตอบแทนของกิจกรรมภาคการเกษตร (และมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด) และ 3) ประสบความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ต่อภาคการเกษตร กระบวนการมีส่วนร่วมที่ดำเนินการภายใต้งานวิจัยได้มีการจัดทำภาพอนาคตที่หลากหลาย เพื่อค้นหาภาพอนาคตที่พึงประสงค์ และร่วมอภิปรายถึงแนวทางที่เอื้อต่อการเกิดขึ้นของภาพอนาคตดังกล่าว ซึ่งเอกสารฉบับนี้ได้นำเสนอถึงบริบทการทำงานภายใต้งานวิจัย ระเบียบวิธีวิจัย และผลการศึกษาในส่วนของภาพอนาคตและแนวทางเพื่อให้บรรลุภาพอนาคต

2. พื้นที่ชลประทานบางพลวง

เขตพื้นที่บางพลวงเป็นพื้นที่ราบลุ่มซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดปราจีนบุรี และตั้งอยู่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำปราจีนบุรี (ดังภาพที่ 1) พื้นที่ในบริเวณดังกล่าวมีความหลากหลายของระบบการทำการเกษตร โดยเฉพาะการทำนา (ทั้งพื้นที่ขนาดเล็ก และขนาดกลาง), และการเลี้ยงปลา/กุ้ง โดยพื้นที่โดยส่วนใหญ่ขึ้นกับโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาบางพลวง พื้นที่งานวิจัยในครั้งนี้แบ่งออกเป็น 4 พื้นที่ (ตาราง 1 และภาพประกอบ 1) โดยแบ่งตามประเภทของระบบการเกษตรหลักของแต่ละพื้นที่

[1] สามารถศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ http://deltasoutheastasia-doubt.com/ประเทศไทย

ตาราง 1 พื้นที่ศึกษาภายใต้โครงการวิจัย

พื้นที่	ลักษณะของพื้นที่	ขอบเขตพื้นที่ตำบล
เขตพื้นที่โซนที่ 1: พื้นที่ปลูกข้าว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย	- เป็นพื้นที่ปลูกข้าวขนาดเล็ก - เกษตรกรผู้สูงอายุ - เป็นพื้นที่ปลูกข้าวเป็นหลัก โดยมีบางส่วนเริ่มทำการเกษตรผสมผสาน	*อำเภอศรีมหาโพธิ* - ตำบลบางกุ้ง *อำเภอเมือง* - ตำบลท่างาม
เขตพื้นที่โซนที่ 2: พื้นที่ปลูกข้าว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายขนาดกลาง	- เป็นพื้นที่ปลูกข้าวขนาดกลางและขนาดใหญ่ - พื้นที่ส่วนใหญ่ปลูกข้าวเป็นหลัก โดยมีบางส่วนเริ่มทำการเกษตรผสมผสาน	*อำเภอศรีมหาโพธิ* - ตำบลดงกระทงยาม - ตำบลหาดยาง *อำเภอบ้านสร้าง* - ทางตอนกลางของตำบลบางเตย - ทางทิศตะวันออกของตำบลกระทุ่มแพ้ว *อำเภอเมือง* - ทางทิศเหนือของตำบลบางเดชะ *อำเภอศรีมโหสถ* - ตำบลคู้ลำพัน - ทางทิศใต้ของตำบลไผ่ชะเลือด
เขตพื้นที่โซนที่ 3: พื้นที่บ่อเลี้ยงปลา/กุ้งเป็นหลัก	- ส่วนใหญ่พื้นที่เลี้ยงปลา/กุ้งเป็นหลัก โดยมีบางส่วนเป็นพื้นที่ปลูกข้าว - ได้รับการจัดสรรน้ำชลประทานจากประตูน้ำบางพลวงเป็นหลัก	*อำเภอบ้านสร้าง* - ตำบลบางปลาร้า - ตำบลบางขาม - ตำบลกระทุ่มแพ้ว - ทางทิศตะวันออกของตำบลบางเตย - ทางตอนกลางของตำบลบางยาง - ตำบลบางพลวง *อำเภอเมือง* - ทางทิศใต้ของตำบลบางเดชะ *อำเภอศรีมโหสถ* - ทางด้านทิศเหนือของตำบลไผ่ชะเลือด
เขตพื้นที่โซนที่ 4: พื้นที่ปลูกข้าว บางส่วนมีการทำเกษตรผสมผสานและบ่อเลี้ยงกุ้ง	- เป็นพื้นที่ปลูกข้าว และมีพื้นที่บางส่วนเลี้ยงกุ้ง - มีการรวมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ และโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์	*อำเภอบ้านสร้าง* - ตำบลบางแตน - ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของตำบลบางยาง

ภาพ 1 ขอบเขตพื้นที่ศึกษาของโครงการวิจัย ในพื้นที่ชลประทานบางพลวง

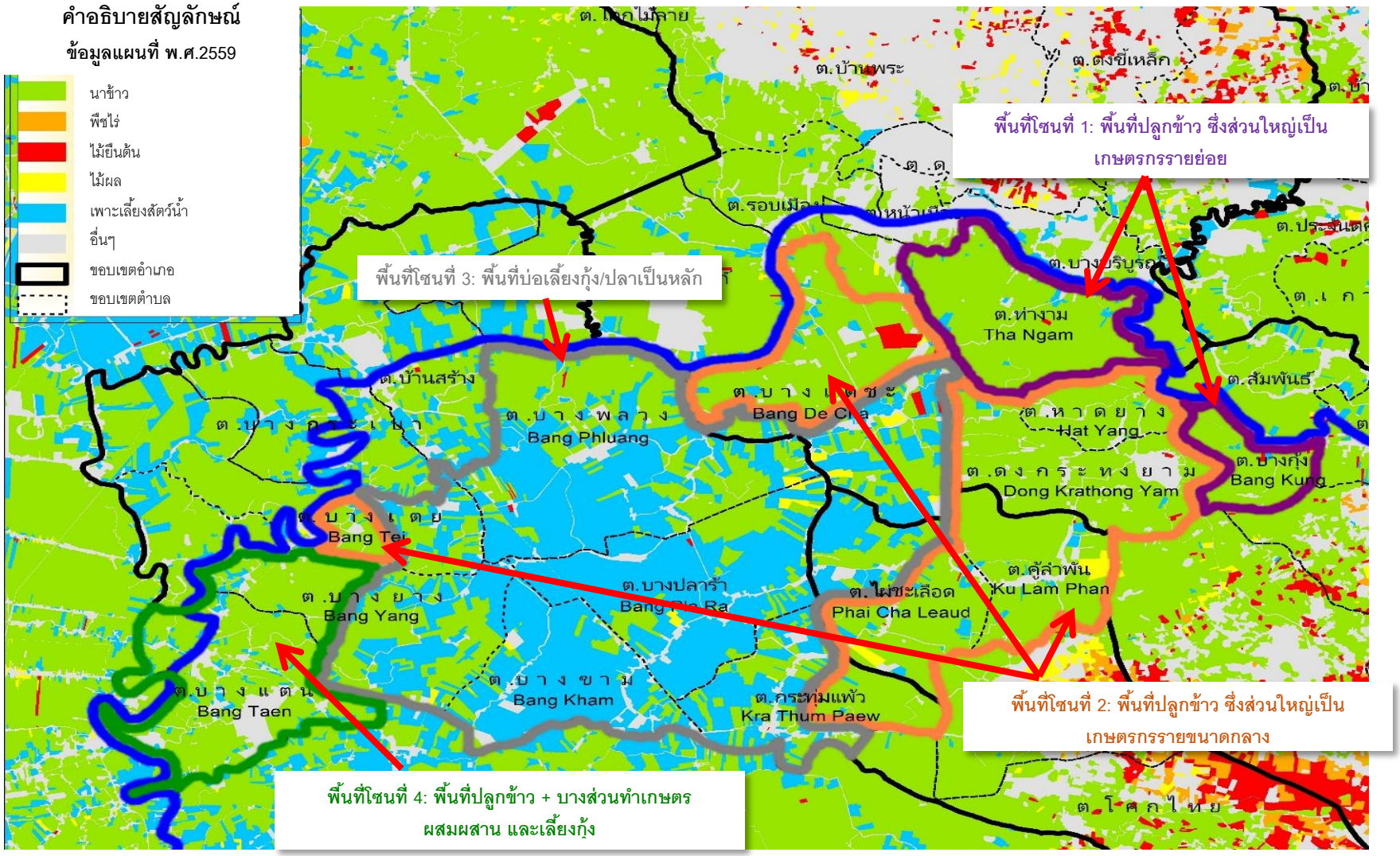

3. ระเบียบวิธีวิจัย

กรอบการดำเนินงานของโครงการวิจัยและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับพื้นที่มีทั้งหมด 10 ขั้นตอน โดยในขั้นตอนที่ 2-5 เป็นการดำเนินการเป็นรายตำบลของพื้นที่ศึกษาในแต่ละโซน ดังนี้ 1) พื้นที่โซนที่ 1 ตำบลบางกุ้ง, 2) พื้นที่โซนที่ 2 ตำบลดงกระทงยามและหาดยาง 3) พื้นที่โซนที่ 3 ตำบลบางปลาร้า และ 4) พื้นที่โซนที่ 4 ตำบลบางแตน ส่วนขั้นตอนที่ 6 เป็นต้นไปนั้น งานวิจัยได้พิจารณาการดำเนินงานในระดับพื้นที่แต่ละโซนไม่ได้มุ่งเฉพาะเป็นรายตำบลเช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 2-5 โดยมีรายละเอียดการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

- **ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลในระดับลุ่มน้ำ** ซึ่งเป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา และการประเมินความต้องการใช้น้ำของภาคการเกษตรในลุ่มน้ำบางปะกง
- **ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลในระดับตำบล** ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินในอดีตที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน โครงการสร้างการเกษตร การจัดการน้ำ และโครงการสร้างอายุของประชากรในระดับตำบล[2] ในช่วง พ.ศ.2560-2562 ที่ผ่านมา ซึ่งข้อมูลดังกล่าวนี้ทำให้ทราบถึงปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงปัจจุบันและอนาคตในระดับตำบล นอกจากงานศึกษาดังกล่าว ทางทีมวิจัยยังได้ศึกษาถึงปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปได้ในระดับชาติ และระดับจังหวัด รวมถึงในระดับลุ่มน้ำบางปะกง
- **ขั้นตอนที่ 3 การหนุนเสริมการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกร** (ซึ่งอยู่ในพื้นที่ศึกษาหลักในระดับตำบลของโครงการวิจัยจำนวน 4 ตำบล) ผ่านกระบวนการดำเนินงานของกรอบโครงการวิจัย เพื่อเอื้อต่อการสร้างความเชื่อมั่นให้กับหน่วยปฏิบัติการในระดับพื้นที่ และเพื่อรับทราบข้อมูลกิจกรรมทางการเกษตร ข้อท้าทาย/อุปสรรค และแนวทางการการแก้ไขที่เป็นไปได้ในระดับพื้นที่
- **ขั้นตอนที่ 4** ดำเนินการ**สัมภาษณ์รายบุคคล** ซึ่งเป็นตัวแทนขององค์การบริหารส่วนตำบล, แกนนำในระดับหมู่บ้าน และเกษตรกร จำนวน 17 ราย เพื่อสัมภาษณ์เกี่ยวกับมุมมองภาพอนาคตด้านการเกษตรในระดับตำบล ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ภาพอนาคตที่อาจเป็นไปได้ในระดับตำบลในเชิงของ “Business as usual” (ภาพอนาคตที่สถานการณ์ทุกอย่างดำเนินไปตามปกติ โดยไม่ได้มุ่งเน้นแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งในปัจจุบันเป็นหลัก) และ “Hope for” (ภาพอนาคตที่เป็นความหวังของคนในพื้นที่/ภาพอนาคตที่พึงประสงค์) ซึ่งการสัมภาษณ์ดังกล่าวนี้ถือเป็นการจัดทำภาพอนาคตด้านการเกษตรเบื้องต้นในแต่ละพื้นที่ของโครงการวิจัย ก่อนนำเสนอในเวทีประชุมปฏิบัติการในขั้นตอนที่ 5

[2] see reports on http://deltasout-heastasia-doubt.com/ประเทศไทย/

ทีมวิจัยได้พัฒนา 2 ภาพอนาคตจากการสัมภาษณ์ในขั้นตอนที่ 4 ดังนี้ ภาพอนาคตแรก คือ ภาพอนาคตแบบ Business-as-usual ซึ่งเป็นการอธิบายถึงภาพอนาคตที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่อีก 10 ปีข้างหน้า ถ้าหากสถานการณ์ทุกอย่างดำเนินไปตามปกติ โดยไม่มีการริเริ่มสิ่งใหม่เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์เดิม หรือแก้ไขปัญหาในภาคการเกษตรที่เผชิญอยู่ในปัจจุบัน ส่วนภาพอนาคตที่สอง คือ ภาพอนาคตแบบ Hoped for (ภาพอนาคตที่เป็นความหวังของคนในพื้นที่/ภาพอนาคตที่พึงประสงค์) ซึ่งเป็นการอธิบายถึงภาพอนาคตที่อยากให้เกิดขึ้นในพื้นที่อีก 10 ปี ข้างหน้า

- **ขั้นตอนที่** 5 การจัด**เวทีประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการจัดทำภาพอนาคตด้านการเกษตร** (Scenario workshop) ใน "พื้นที่ศึกษาหลัก" 4 ตำบลในช่วงเดือนตุลาคมถึงพฤศจิกายน พ.ศ.2561 ที่ผ่านมา ร่วมกับผู้เข้าร่วมทั้งหมด 80 ราย (ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนขององค์การบริหารส่วนตำบล, แกนนำในระดับหมู่บ้าน, ตัวแทนของกลุ่ม/องค์กรเกษตรกรและกลุ่มผู้ใช้น้ำ และผู้อาศัยในพื้นที่) ในการจัดเวทีดังกล่าวผู้เข้าร่วมได้ร่วมกันอภิปรายเกี่ยวกับปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนในระดับพื้นที่ ลุ่มน้ำ/จังหวัด และระดับชาติ โดยพิจารณาจาก 1) การประเมินการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา และ 2) การนำเสนอปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันและอนาคตอีก 10 ปีข้างหน้า จากนั้นทีมวิจัยได้นำเสนอภาพอนาคตด้านการเกษตรเบื้องต้นในแต่ละพื้นที่ และให้ผู้เข้าร่วมอภิปรายและปรับปรุง/แก้ไขเกี่ยวกับรายละเอียดของภาพอนาคตในพื้นที่ของตนเอง รวมทั้งให้ผู้เข้าร่วมได้ทำการประเมินถึงระดับภาพอนาคตที่ต้องการให้เกิดขึ้น และภาพอนาคตที่อาจจะเกิดขึ้น

  จากการจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติฯ ในพื้นที่ศึกษาหลักจำนวน 4 ครั้ง (ในขั้นตอนที่ 5) และให้ผู้เข้าร่วมได้ประเมินถึงระดับภาพอนาคตที่ต้องการให้เกิดขึ้น และภาพอนาคตที่อาจจะเกิดขึ้นนั้น (รายละเอียดตามภาคผนวก) พบว่า ผู้เข้าร่วมในเวทีดังกล่าวนี้ต้องการอยากเห็นภาพอนาคตที่เป็นความหวังของคนในพื้นที่/ภาพอนาคตที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้น โดยที่ไม่ได้มองภาพอนาคตในแง่ร้ายเกินไปที่มองว่าภาพอนาคตแบบทางเลือกนี้อาจเกิดขึ้นได้จริง

- **ขั้นตอนที่ 6** หลังจากได้ภาพอนาคตด้านการเกษตรใน 4 ตำบลหลักในเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการฯ ทางทีมวิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เพิ่มเติม จำนวน 15 ราย ซึ่งประกอบด้วยนายกองค์การบริหารส่วนตำบล, แกนนำในระดับหมู่บ้าน และประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำในตำบลอื่นที่อยู่พื้นที่ศึกษาแต่ละโซน รวมถึงทีมวิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับโครงสร้างการเกษตรทั่วไปในตำบลที่ได้ทำการสัมภาษณ์เพิ่มเติม โดยการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ได้ให้ผู้ให้สัมภาษณ์ทำการประเมินเกี่ยวกับปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันและอนาคต และภาพอนาคตด้านการเกษตรที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต จากนั้นทีมวิจัยได้นำเสนอภาพอนาคตเบื้องต้นจากการจัดเวทีเชิงปฏิบัติการฯ ในขั้นตอนที่ 5 เพื่อร่วมอภิปรายถึงความเป็นไปได้ที่อาจเกิดขึ้นในพื้นที่ตำบลของตนเอง ซึ่งผลการสัมภาษณ์ดังกล่าวนี้ทางทีมวิจัยได้ภาพอนาคตในพื้นที่ศึกษาแต่ละโซน และ**วิเคราะห์ถึง 2 ภาพอนาคตด้านการเกษตรที่อาจเกิดขึ้นในภาพรวมของพื้นที่ศึกษา**

- **ขั้นตอนที่** 7 การจัด**เวทีประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการจัดทำภาพอนาคต** (Scenario workshop) ร่วมกับตัวแทนจากหน่วยงานภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รวมถึงตัวแทนจากสำนักงานจังหวัดปราจีนบุรี เมื่อวันที่ 21 มกราคม 2562 ที่ผ่านมา ในการจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการฯ ดังกล่าว 1) ทางทีมวิจัยได้นำเสนอปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นที่ ระดับลุ่มน้ำ/จังหวัด และระดับชาติ ในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา และ 2) ผู้เข้าร่วมได้ร่วมอภิปรายถึงภาพอนาคตด้านการเกษตรในพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 พื้นที่ และภาพอนาคตด้านการเกษตรในภาพรวมของพื้นที่ชลประทานบางพลวง
- **ขั้นตอนที่** 8 การศึกษาประเด็นเรื่องเกษตรกรรุ่นใหม่และการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และร่วมอภิปรายประเด็นดังกล่าวแบบเชิงลึก โดยในช่วงที่ผ่านมาได้มีการศึกษาเกี่ยวกับคนรุ่นใหม่และเกษตรกรรุ่นใหม่ และการจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องเกษตรกรรุ่นใหม่จำนวน 2 ครั้งในระดับชาติ เพื่ออภิปรายถึงนโยบายสนับสนุนที่เป็นไปได้ต่อ**การสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่** นอกจากนี้มีการจัดเวทีเชิงปฏิบัติการเรื่องเกษตรกรรุ่นใหม่การเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในพื้นที่บางพลวงเพื่อร่วมหาแนวทางในการพัฒนาที่เอื้อให้เกิด**ความมั่นคงในการเข้าถึงที่ดินเช่าเพื่อการเกษตร**ได้จริง
- **ขั้นตอนที่** 9 การจัด**เวทีประชุมปฏิบัติการ เรื่องยุทธศาสตร์ด้านการเกษตร**เพื่อให้บรรลุภาพอนาคตที่พึงประสงค์ ร่วมกับผู้เข้าร่วมทั้งหมด 144 ราย จากพื้นที่ศึกษาหลักของงานวิจัย ซึ่งประกอบด้วยเกษตรกร ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบล และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- ขั้นตอนที่ 10 การจัด**เวทีประชุมเชิงปฏิบัติการช่วงท้ายของโครงการ**วันที่ 14 พฤษภาคม 2562 เพื่อนำเสนอและอภิปรายกระบวนการดำเนินงานของโครงการ โดยประชุมร่วมกับผู้เข้าร่วมทั้งหมด 38 ราย ซึ่งประกอบด้วยเกษตรกร ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่จากสำนักงานจังหวัด และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

เวทีประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ณ สำนักงานเกษตรจังหวัดปราจีนบุรี และเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับเกษตรกรรุ่นใหม่ ณ มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน กรุงเทพฯ

ภาพที่ 2 เป็นภาพการสรุปขั้นตอนการดำเนินงานของงานวิจัยในครั้งนี้

ภาพ 2 กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียจากหลายหลายภาคส่วน

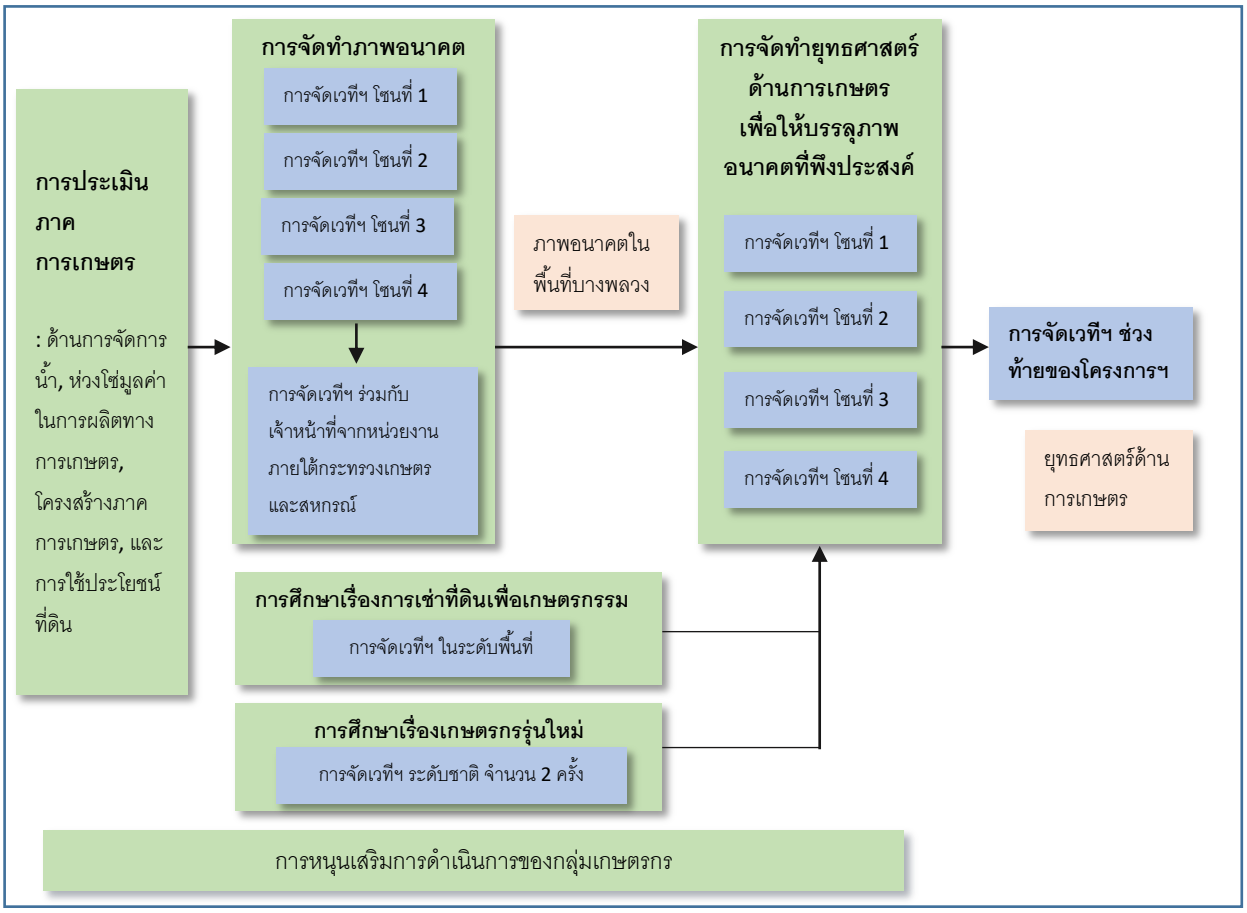

4. ข้อท้าทายสำหรับภาคการเกษตรและปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

จากการประเมินพื้นที่การศึกษาขั้นต้นทำให้สามารถจำแนกลักษณะข้อท้าทายหลักสำหรับภาคการเกษตรและปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในพื้นที่ โดยทางผู้วิจัยสามารถอธิบายถึงข้อท้าทายหลักในสถานการณ์ปัจจุบันและอนาคต ดังต่อไปนี้

การจัดการน้ำ

ภาคการเกษตรในพื้นที่ต้องรับมือกับปัญหาน้ำท่วมในช่วงฤดูฝนและปัญหาการขาดแคลนน้ำจืดในช่วงฤดูแล้ง หลังจากการเริ่มระบายน้ำของอ่างเก็บน้ำนฤบดินทรจินดาเมื่อปี พ.ศ.2560 เป็นต้นมาทำให้พื้นที่มีประมาณน้ำจืดในช่วงฤดูแล้งเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามปัญหาการขาดแคลนน้ำจืดและปัญหาสภาพน้ำกร่อยอาจปรากฏขึ้นอีกครั้งในอนาคต เนื่องจากการใช้น้ำของภาคอุตสาหกรรมที่อาจเพิ่มมากขึ้น รวมถึงการผันน้ำส่วนใหญ่เข้าพื้นที่ชลประทานแห่งใหม่ที่อยู่ใต้อ่างเก็บน้ำนฤบดินทรจินดา

สำหรับการกระจายน้ำในระดับพื้นที่นั้น มีการผันน้ำเข้าประตูระบายน้ำและส่งไปตามคลองชลประทานที่กระจายอยู่ในพื้นที่ โดยโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาบางพลวงทำหน้าที่หลักในการผันน้ำเข้าประตูระบายน้ำที่เชื่อมแม่น้ำกับคลองสายหลัก และประตูระบายน้ำที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ของชลประทานบางพลวง อย่างไรก็ตาม การจัดการดังกล่าวส่วนใหญ่นั้นไม่มีการจัดการเรื่องการกระจายน้ำในด้านโครงสร้างพื้นฐานด้านการจัดการน้ำเพื่อควบคุมการกระจายน้ำที่เป็นระบบ รวมถึงขาดการมีส่วนร่วมของหน่วยงานในระดับพื้นที่เข้าร่วมในการบริหารจัดการน้ำ จึงส่งผลให้เกษตรกรที่อยู่บริเวณท้ายน้ำบางส่วนได้รับน้ำไม่เพียงพอในช่วงฤดูแล้ง

เกษตรกรผู้สูงอายุ

อายุเฉลี่ยของประชากรและเกษตรกรได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอด 10 ปีที่ผ่านมา ซึ่งพบว่าเกษตรกรผู้สูงอายุส่วนใหญ่นั้นเป็นเกษตรกรรายย่อย เนื่องจากทายาทของเกษตรกรผู้สูงอายุกลุ่มนี้มักจะไม่สนใจเข้ามาสานต่อแปลงการผลิตทางการเกษตรของครอบครัว

ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ/ราคาผลิตทางการเกษตรมีความไม่แน่นอน

หลังจากสิ้นสุดโครงการรับจำนำข้าวในปีพ.ศ.2558 เป็นต้นมา ส่งผลให้ผลกำไร/รายได้จากการผลิตข้าวนั้นลดลง ซึ่งเกษตรกรรายย่อยเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด สำหรับเกษตรกรผู้เลี้ยงปลา/กุ้ง ก็เผชิญกับความไม่แน่นอนของราคาผลิต (โดยจะเห็นได้จากราคาปลาที่ได้ลดลงเป็นอย่างมากในช่วงปี พ.ศ.2560-2561 ที่ผ่านมา)

ความไม่มั่นคงของการเช่าที่ดินเพื่อการเกษตร

เกษตรกรผู้ปลูกข้าวส่วนใหญ่สามารถเช่าที่ดินภายใต้สัญญาการเช่าในระยะสั้น ซึ่งมักจะมีระยะเวลาการเช่าที่ดินเพียง 1 ปี สัญญาการเช่าระยะสั้นนี้ไม่ได้ส่งผลกระทบในเชิงลบมากนักต่อเกษตรกรที่ปลูกข้าวแบบระบบทั่วไปที่มีการใช้สารเคมีในระบบการผลิต ปัจจุบันมีเกษตรกรหลายรายในพื้นที่ต้องการที่จะปรับเปลี่ยนผลผลิตการเกษตรจากการปลูกข้าวในระบบทั่วไปที่มองไม่เห็นโอกาสในการสร้างผลตอบแทน/รายได้อีกต่อไปนั้นเปลี่ยนไปปลูกพืชชนิดอื่นหรือปรับมาปลูกข้าวในระบบเกษตรอินทรีย์ อย่างไรก็ตามการปรับเปลี่ยนดังกล่าวนั้นเกษตรกรจำเป็นต้องมีการลงทุนในที่ดิน เช่น ลงทุนสร้างคันดินเพื่อป้องกันน้ำท่วมในกรณีที่เกษตรกรต้องการปรับเปลี่ยนมาทำการเกษตรผสมผสาน, ลงทุนในการปรับปรุงโครงสร้างดินเพื่อเอื้อต่อการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ ฯลฯ เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นว่าความไม่มั่นคงของการเช่าที่ดินภายใต้สัญญาการเช่าในระยะสั้นนั้นถือเป็นข้อจำกัดที่สำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อเกษตรกรผู้เช่าในการปรับเปลี่ยนการปลูกข้าวแบบระบบทั่วไปสู่การผลิตทางการเกษตรในรูปแบบอื่น

การทำการเกษตรเชิงเดี่ยวขนาดใหญ่

ในพื้นที่ตำบลบางยาง ตำบลบางชะเลือด และตำบลบางเดชะ พบว่ามีบริษัทขนาดใหญ่มีการซื้อที่ดินเพื่อทำการเกษตรเชิงเดี่ยวขนาดใหญ่ (ขนาดพื้นที่ 200 ถึง 5,000 ไร่) จากการสัมภาษณ์ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น ได้ให้

มุมมองถึงข้อดีของการทำการเกษตรดังกล่าว คือ ทำให้เกิดการจ้างงานในพื้นที่เพิ่มขึ้น แต่ข้อเสียคือเป็นการกีดขวางเส้นทางการระบายน้ำในช่วงฤดูน้ำหลาก

ตารางที่ 2 เป็นการสรุปถึงผลลัพธ์จากปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

ตาราง 2 ปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในพื้นที่ศึกษาของโครงการวิจัย ในสถานการณ์ปัจจุบัน และในภาพอนาคตแบบ Business as usual (ภาพอนาคตที่สถานการณ์ทุกอย่างดำเนินไปตามปกติ โดยไม่ได้มุ่งเน้นแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งในปัจจุบันเป็นหลัก)

ระดับของการเปลี่ยนแปลง	**ปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง ในช่วง พ.ศ. 2545-2561**	**ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น**	**ปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง ในช่วง พ.ศ. 2562-2572**	**ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น**
ระดับพื้นที่	ขาดการจัดการน้ำ	น้ำไม่เพียงพอในช่วงฤดูแล้ง	*ปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นยังคงเดิม*	
	การปรับระบบการปลูกข้าวที่พึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอกไร่นา (เช่น เครื่องจักรกลทางการเกษตร และสารเคมีสังเคราะห์ทางการเกษตร)	ต้นทุนการผลิตสูง จากการพึ่งพาเครื่องจักรกลทางการเกษตร, สารเคมีฯ, และการจ้างแรงงานที่เพิ่มขึ้น		
	การขยายพื้นที่เมือง (เช่น การขยายถนน)	ขวางเส้นทางการระบายของน้ำ		
ระดับลุ่มน้ำ/จังหวัด	การขยายโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ต้นน้ำ	- มลภาวะทางน้ำ - ปริมาณน้ำจืดลดลงในช่วงฤดูแล้ง - ขวางเส้นทางการระบายน้ำ		
	อ่างเก็บน้ำนฤบดินทรจินดา (เริ่มระบายน้ำตั้งแต่ พ.ศ.2559 เป็นต้นมา)	- ปัญหาการเกิดน้ำท่วมลดลง - การรุกล้ำของน้ำเค็มลดลงในช่วงฤดูแล้ง	พื้นที่ชลประทานแห่งใหม่บริเวณใต้อ่างเก็บน้ำนฤบดินทรจินดา	ปริมาณน้ำจืดลดลงในช่วงฤดูแล้ง
			การก่อสร้างประตูระบายน้ำบ้านวังชัน/โครงสร้างพื้นฐานด้านการจัดการน้ำอื่น	ยังอยู่ในช่วงการพิจารณาโครงการฯ

ระดับชาติ	- ความไม่แน่นอนของราคาข้าว ปลาและกุ้ง - ผลตอบแทนของการปลูกข้าวลดลง	คนรุ่นใหม่ไม่สนใจกลับมาทำงานในภาคการเกษตร โดยย้ายออกจากชุมชนไปทำงานในเมือง/โรงงานอุตสาหกรรม	*ปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นยังคงเดิม*

ข้อท้าทายในภาคการเกษตรดังกล่าวข้างต้นนั้นมีความสัมพันธ์กัน เกษตรกรหลายราย (โดยเฉพาะเกษตรกรผู้ปลูกข้าวรายย่อยและรายขนาดกลาง) ติดกับดักวงจรอุบาทว์ดังการอธิบายในภาพที่ 3 โดยเกษตรกรนั้นเผชิญกับการได้รับผลตอบแทนจากการผลิตในระดับที่ต่ำเนื่องจากข้อจำกัดจากปัจจัยภายนอก (เช่น ราคาข้าวตกต่ำ) นอกจากนี้เกษตรกรยังเผชิญกับปัญหาในการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต (เช่น การผลิตที่มุ่งสู่การทำเกษตรแบบผสมผสาน หรือการทำเกษตรอินทรีย์) โดยเฉพาะเรื่องความไม่มั่นคงของการเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตรและปัญหาที่เกี่ยวข้องกับน้ำ (เช่น สภาวะน้ำกร่อย, น้ำท่วม) จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้ทายาทของเกษตรกรจำนวนน้อยรายกลับมาสานต่อแปลงผลิตทางการเกษตร รวมถึงการที่เกษตรกรมีอายุที่เพิ่มขึ้นก็ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตของเกษตรกร ที่ยังคงจำกัดในการผลิตรูปแบบเดิมซึ่งไม่เอื้อต่อการปรับปรุงในการสร้างรายได้ของเกษตรกร

ภาพ 3 ความสัมพันธ์ของข้อท้าทายในภาคการเกษตร

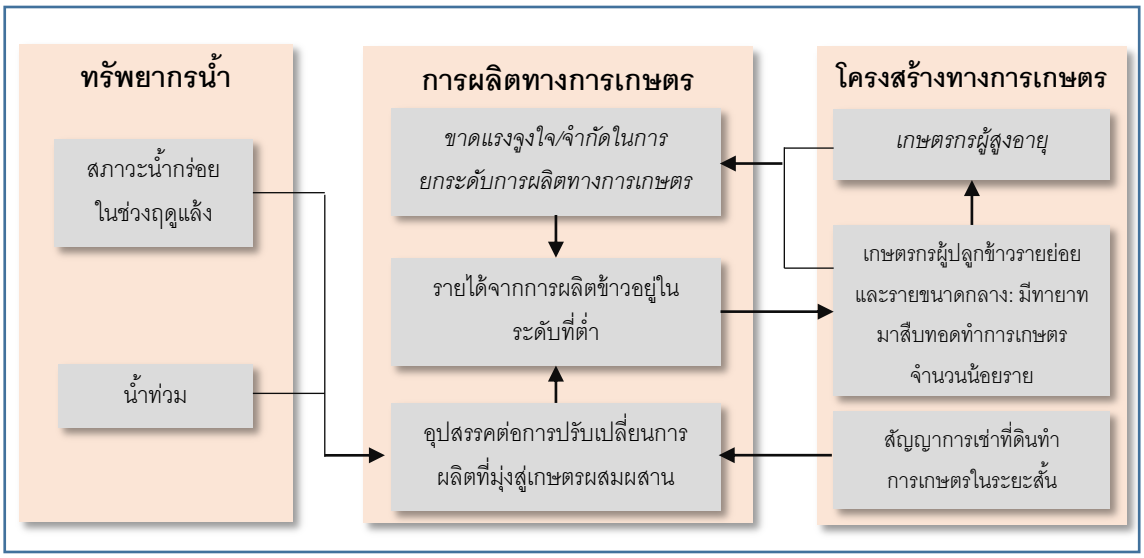

5. การจัดทำภาพอนาคตด้านการเกษตร

5.1 **พื้นที่โซนที่** 1: **พื้นปลูกข้าว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย**

5.1.1 **ภาพอนาคตแบบ** Business as Usual (ภาพอนาคตที่สถานการณ์ทุกอย่างดำเนินไปตามปกติ โดยไม่ได้มุ่งเน้นแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งในปัจจุบันเป็นหลัก): “ภาคการเกษตรถดถอย”

ปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ: เกษตรกรผู้สูงอายุ, รายได้/ผลตอบแทนจากการผลิตข้าวลดลง, ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงในการเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรและการจัดการพื้นที่ชลประทาน

ในอนาคต 10 ปีข้างหน้า (พ.ศ.2572) เกษตรกรในพื้นที่โซนที่ 1 ได้พยายามปรับการผลิตจากการปลูกข้าวเป็นพืชชนิดอื่น (เช่น การปลูกส้มโอ) เกษตรกลุ่มนี้มีการลงทุนถมที่ดินทำการเกษตร หรือทำคันดินเพื่อป้องกันน้ำท่วม แต่การปรับเปลี่ยนระบบการผลิตนี้เป็นเพียงเกษตรกรส่วนน้อยประมาณ 10% ที่มีที่ดินเป็นของตนเอง เกษตรกรหลายรายที่มีพื้นที่ทำการเกษตรห่างจากแม่น้ำได้เผชิญกับภาวะน้ำขาดแคลนในช่วงฤดูแล้ง และส่วนใหญ่ยังคงเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตรเป็นหลัก จากข้อจำกัดดังกล่าวในด้านการเช่าที่ดินทำการเกษตรและการเข้าถึงน้ำของเกษตรกรนั้น ทำให้เกษตรกรไม่ได้พยายามที่จะปรับเปลี่ยนระบบการผลิตเป็นเกษตรผสมผสาน ซึ่งโดยส่วนใหญ่ยังคงผลิตข้าวในพื้นที่จำกัดและมีการใช้สารเคมีสังเคราะห์ทางการเกษตรที่เข้มข้น จากการผลิตด้วยระบบดังกล่าวนั้นได้ส่งผลให้เกิดปัญหาสุขภาพ และทำให้มีต้นทุนการผลิตที่สูง รวมถึงเกิดการปนเปื้อนสารเคมีตกค้างในแหล่งน้ำและดิน ประกอบกับเกษตรกรมีรายได้จากการผลิตข้าวในระดับที่ต่ำ จึงทำให้พื้นที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่ถูกขายให้กับนายทุนเพื่อก่อสร้างที่อยู่อาศัยให้กับคนที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งใกล้กับตำบลบางกุ้ง นอกจากนี้คนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ไม่ได้ทำงานในพื้นที่โซนที่ 1 เนื่องจากคนรุ่นใหม่กลุ่มนี้มุ่งออกไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม โดยมีเพียง 10% ของคนรุ่นใหม่ในพื้นที่เท่านั้นที่กลับมาสานต่อพื้นที่การผลิตทางการเกษตรของครอบครัว

5.1.2 **ภาพอนาคตแบบ** Desired scenario (ภาพอนาคตที่พึงประสงค์): “การทำเกษตรแบบผสมผสาน”

ปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ: เกษตรกรผู้สูงอายุ, รายได้/ผลตอบแทนจากการผลิตข้าวลดลง, เกิดการปรับปรุง/พัฒนาข้อตกลงในการเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรและการจัดการพื้นที่ชลประทาน

ในอนาคต 10 ปีข้างหน้า (พ.ศ.2572) มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายระดับชาติที่นำไปสู่ข้อกฎหมายใหม่ของการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งกฎหมายดังกล่าวสามารถบังคับใช้ได้จริงในระดับพื้นที่ จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ผู้ให้เช่าต้องให้เช่าได้อย่างต่ำ 5 ปี เพื่อเอื้อต่อการทำเกษตรผสมผสาน หรือการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ โดยอัตราค่าเช่าต้องอยู่ภายใต้การประกาศค่าเช่าในระดับท้องที่นั้น ซึ่งภายใต้กฎหมายใหม่ของการเช่าที่ดินนี้เพื่อเกษตรกรรมนี้ทำให้การขายที่ดินเพื่อใช้ประโยชน์นอกจากการทำเกษตรทำได้ยากขึ้น เกษตรกรส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงน้ำเพื่อการเกษตรได้อย่างทั่วถึงเนื่องจากการปรับปรุง/พัฒนาระบบชลประทานในพื้นที่ จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เกษตรกรรายย่อยมีความมั่นใจในการลงทุนในที่ดินทำการเกษตรมากขึ้น โดยเกษตรกรมีการทำเกษตรผสมผสานเพิ่มขึ้นถึง 40% ทั้งในพื้นที่ทำการเกษตรของตนเองและพื้นที่เช่า (สัญญาเช่าที่ดินมีการระบุให้เจ้าของที่ดินอนุญาตให้เกษตรกรผู้เช่าสามารถปรับเปลี่ยนที่ดินเช่าทำการเกษตรได้) สำหรับเกษตรกรที่เข้าถึงระบบชลประทานนั้นได้มีการลงทุนในที่ดินเพื่อป้องกันน้ำท่วม (เช่น การทำคันดิน หรือการยกระดับพื้นที่เดิมให้สูงขึ้น) โดยบางรายเลือกทำการผลิตแบบเกษตรผสมผสาน (นอกจากการปลูกข้าวเพียงอย่างเดียว) บางรายมีการพัฒนาระบบการผลิตแบบเกษตรปลอดภัย และบางรายเลือกที่จะทำการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ นอกจากนี้เกษตรกรได้มีการพัฒนาช่องทางการตลาดใหม่และจัดการได้เองในระดับพื้นที่ (เช่นตลาดชุมชน ร้านค้าชุมชน และ

ร้านกาแฟ) เพื่อเชื่อมกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เกษตรกรบางรายได้ริเริ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเชื่อมกับการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ่านทางร้านค้าชุมชน และร้านกาแฟ เพื่อเพิ่มรายได้

จากการเปลี่ยนในพื้นที่โซนที่ 1 ดังข้างต้นนั้น ทำให้คนรุ่นใหม่หลายรายกลับมาทำการเกษตรเนื่องจากคนรุ่นใหม่กลุ่มนี้เห็นโอกาสในการได้รับรายได้ที่พึงพอใจ คนรุ่นใหม่บางรายกลับมาทำเกษตรผสมผสาน บางรายทำการเกษตรควบคู่กับทำงานเสริมอาชีพอื่น อย่างไรก็ตาม เกษตรกรในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงจำกัดในการปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรผสมผสาน เนื่องจากเป็นเกษตรกรผู้สูงอายุและต้องใช้เงินลงทุนในการผลิตที่ค่อนข้างสูง จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้เกษตรกรเลือกที่จะเข้าร่วมโครงการของหน่วยงานรัฐในการลดต้นทุนการผลิต โดยผลตอบแทนในการผลิตข้าวที่ยังคงจำกัด

5.2 **พื้นที่โซนที่** 2: **พื้นที่ปลูกข้าว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายขนาดกลาง**

5.2.1 ภาพอนาคตแบบ Business as Usual (ภาพอนาคตที่สถานการณ์ทุกอย่างดำเนินไปตามปกติ โดยไม่ได้มุ่งเน้นแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งในปัจจุบันเป็นหลัก): “วิกฤตการณ์ข้าว”

ปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ: การจำกัดในการเข้าถึงน้ำที่เพียงพอต่อการทำการเกษตร, รายได้/ผลตอบแทนจากการผลิตข้าวลดลง, เกษตรกรผู้สูงอายุ

ในอนาคต 10 ปีข้างหน้า (พ.ศ.2572) พื้นที่โซนที่ 2 ยังไม่ได้มีการดำเนินงานปรับปรุงเรื่องการจัดการน้ำ โดยเกษตรกรในพื้นที่มีรายได้/ผลตอบแทนจากการผลิตข้าวที่ลดลง เนื่องจากการต้นทุนการผลิตข้าวที่เพิ่มขึ้น และยังเผชิญกับต้นทุนการสูบน้ำที่สูง รวมทั้งการขาดแคลนน้ำที่ได้ส่งผลกระทบต่อผลผลิตข้าว จากการที่ผลตอบแทนจากการผลิตข้าวที่ลดลงนั้นทำให้คนรุ่นใหม่ไม่สนใจกลับมาทำงานด้านการเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเลือกไปทำงานในโรงงาน สำหรับเกษตรกรผู้สูงอายุนั้นได้จ้างแรงงานช่วยในการผลิตเป็นหลัก บางรายได้ให้เกษตรกรนอกพื้นที่มาเช่าที่นาของตนเอง จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดการแข่งขันในการเช่าที่นาของเกษตรกรซึ่งนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของอัตราค่าที่นาในพื้นที่ ด้วยรายได้/ผลตอบแทนจากการผลิตข้าวที่ตกต่ำทำให้เกษตรกรบางรายได้ให้เกษตรกรรายอื่นมาเช่าที่ดินของตนเองด้วยอัตราค่าเช่าที่สูง บางรายขายที่ดินของตนเอง (โดยเลือกที่หยุดทำการเกษตรและหันไปประกอบทำอาชีพอื่น) ให้กับนักลงทุนเพื่อลงทุนก่อสร้างที่อยู่อาศัยหรือร้านค้า และบางรายเลือกลงทุนทำธุรกิจเกษตรเกษตรขนาดใหญ่ในพื้นที่ ด้วยข้อจำกัดในการบริหารจัดการน้ำในช่วงฤดูแล้งจึงทำให้มีเกษตรกรเพียงน้อยร้ายที่มีที่ดินทำการเกษตรของตนเองและมีเงินทุนที่เพียงพอได้ปรับพื้นที่นาเป็นการปลูกพืชชนิดอื่น นอกจากนี้อัตราค่าเช่าที่ดินทำการเกษตรที่เพิ่มขึ้นนั้นทำให้มีเกษตรกรน้อยรายสามารถเริ่มต้นทำการเกษตรผสมผสานได้จำกัดในพื้นที่ทำการเกษตรของตนเอง

5.2.2 **ภาพอนาคตแบบ** Desired scenario (ภาพอนาคตที่พึงประสงค์): น้ำท่าสมบูรณ์มุ่งสู่การทำเกษตรผสมผสาน

ปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ: “การปรับปรุง/พัฒนาการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่”

ในอนาคต 10 ปีข้างหน้า (พ.ศ.2572) พื้นที่โซนที่ 2 ได้มีการดำเนินการปรับปรุงระบบโครงสร้างในการจัดการชลประทาน จึงทำให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงปริมาณน้ำที่เพียงพอในช่วงฤดูแล้ง และยังช่วยลดต้นทุนค่าสูบน้ำให้กับเกษตรกรในพื้นที่ การปรับปรุงระบบโครงสร้างการจัดการน้ำดังกล่าวเกิดขึ้นจากข้อตกลงร่วมกันระหว่างโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาบางพลวง และเกษตรกร โดยการยอมรับให้พื้นที่เป็นพื้นที่รับน้ำ (โครงการแก้มลิง) ในช่วงกลางเดือนสิงหาคมถึงเดือนตุลาคม เกษตรกรในพื้นที่ยังคงมีการเช่าที่ดินเพื่อปลูกข้าวเป็นหลักแต่ด้วยการเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการน้ำดังกล่าวข้างต้นนั้นทำให้เกษตรกรสามารถลดต้นทุนการผลิตในการสูบน้ำและมีปริมาณผลผลิตข้าวที่เพิ่มขึ้น โดยเกษตรกรได้มีการปรับตัวต่อช่วงฤดูกาลเพาะปลูกข้าวให้ช่วงฤดูแล้งโดยปลูกให้เร็วขึ้นเพื่อให้ทันเก็บเกี่ยวก่อนช่วงกลางเดือนสิงหาคม ซึ่งเป็นช่วงที่จะมีการผันน้ำเข้าพื้นที่ในช่วงฤดูน้ำหลาก

ในการการเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรนั้นได้รับการปรับปรุงข้อกฎหมายให้เกิดการบังคับใช้ได้จริงในระดับพื้นที่จึงทำให้เกษตรกรผู้เช่ามีความมั่นใจในการใช้ประโยชน์จากที่ดินมากขึ้น โดย 30% ของเกษตรกรในพื้นที่ (ทั้งเกษตรกรที่มีที่ดินของตนเอง และเกษตรกรผู้เช่า) มีการปรับพื้นที่ทำเกษตรผสมผสาน (เช่น การปลูกพืชผัก, ไม้ผล และการเลี้ยงปศุสัตว์/ประมง/สัตว์ปีก) เกษตรกรกลุ่มนี้มีการลงทุนสร้างคันดิน/ยกระดับพื้นที่เดิมให้สูงขึ้นเพื่อป้องกันน้ำท่วมในพื้นที่ของตนเอง เกษตรกรบางรายปรับระบบการผลิตมาทำแบบเกษตรอินทรีย์เพื่อให้มีราคาข้าวที่ดีขึ้น กลุ่มเกษตรกรบางกลุ่มเริ่มมีการร่วมแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันในด้านองค์ความรู้ของการจัดการแปลงการผลิต รวมถึงการร่วมกันจัดการในการแปรรูปและการตลาดของผลผลิตทางการเกษตร นอกจากนี้ในพื้นที่ยังได้มีการริเริ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควบคู่กับการทำโฮมสเตย์ โดยนักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาร่วมเรียนรู้เกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืน และเยี่ยมชนตลาดชุมชน

เจ้าของที่ดินบางรายมีการขายที่ดินให้กับนักลงทุนที่ลงทุน หรือให้เกษตรกรผู้ปลูกข้าวที่อยู่นอกพื้นที่/เกษตรกรที่เสนอค่าเช่าสูงมาเช่าที่ดินของตนเอง เนื่องจากเกษตรกรผู้เช่ากลุ่มนี้ทราบถึงการปรับปรุงระบบการจัดการน้ำในพื้นที่ที่เอื้อต่อการผลิตทางการเกษตร เกษตรกรในพื้นที่สามารถสร้างรายได้/ผลตอบแทนทางการเกษตรที่ดีขึ้น จึงทำให้เกษตรกรสามารถหนุนเสริมรายได้ของครอบครัวและชำระหนี้ได้ คนรุ่นใหม่บางรายกลับมาทำการเกษตรร่วมกับครอบครัวเนื่องจากคนรุ่นใหม่มองเห็นโอกาสในการทำรายได้ที่พึงพอใจในการทำการเกษตรในพื้นที่

5.3 **พื้นที่โซนที่** 3: **พื้นที่เลี้ยงปลา/กุ้งเป็นหลัก**

5.3.1 **ภาพอนาคตแบบ** Business as Usual (ภาพอนาคตที่สถานการณ์ทุกอย่างดำเนินไปตามปกติ โดยไม่ได้มุ่งเน้นแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งในปัจจุบันเป็นหลัก): “การจัดการด้านการผลิตและการตลาดในลักษณะปัจเจกบุคคล”

ปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ: ไม่ประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่ม, ราคากุ้ง/ปลาไม่แน่นอน, คำแนะนำด้านเทคนิคการผลิตเกษตรที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในระดับพื้นที่คงยังมีจำกัด, การรวมกลุ่มเพื่อบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ยังคงจัดการได้อย่างจำกัด

ในอนาคต 10 ปีข้างหน้า (พ.ศ.2572) เกษตรกรในพื้นที่โซนที่ 3 ยังคงมีการเลี้ยงปลา/กุ้งเป็นหลัก และมีคนรุ่นใหม่บางรายที่ยังร่วมทำการผลิตทางการเกษตรกับครอบครัว เกษตรกรในพื้นที่มีความพยายามที่จะรวมกลุ่มในการจัดการด้านผลผลิตและด้านการตลาดแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ เกษตรกรจึงมีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการตลาด (โดยเฉพาะราคากุ้ง/ปลาที่ไม่แน่นอน) และการผลิตเป็นปัจเจกบุคคล เกษตรกรหลายรายที่เผชิญกับปัญหาเรื่องโรคของกุ้ง/ปลา ที่ทำให้เกิดการตายของกุ้ง/ปลาที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ ดังนั้นเกษตรกรจึงมีการปรับตัวต่อปัญหาเบื้องต้นโดยการลดต้นทุนด้านการผลิตเป็นหลัก (เช่น ค่าอาหาร) อย่างไรก็ตามการผลิตดังกล่าวยังคงเป็นการผลิตที่ไม่ได้คุณภาพโดยเฉพาะเรื่องขนาดของปลา และการรับรองมาตรฐานที่เกี่ยวข้องในการผลิตสัตว์น้ำ จึงส่งผลให้เกษตรกรจำหน่ายในราคาที่ต่ำ ดังนั้นเกษตรกรรายหลายอยู่ในสภาวะหนี้สิน เกษตรกรบางรายที่ไม่สามารถรับมือกับสถานการณ์นี้ได้ก็ได้หยุดการเลี้ยงกุ้ง/ปลาโดยออกไปหางานอื่นทำเช่นรับจ้างเป็นแรงงานในภาคการเกษตร หรือเริ่มต้นทำแปลงเกษตรผสมผสานขนาดเล็กร่วมกับทำงานอื่นควบคู่ไปด้วย นอกจากนี้ในพื้นที่ยังคงขาดระบบการจัดการน้ำที่ดี ประกอบกับอุตสาหกรรมที่อยู่ต้นน้ำมีการใช้น้ำที่เพิ่มขึ้น จึงทำให้เกิดปัญหาน้ำเค็มรุกเข้ามาในพื้นที่เหมือนที่ผ่านมาก่อนที่จะมีการระบายน้ำจากอ่างเก็บน้ำนฤบดินทรจินดา จากสถานการณ์นี้ทำให้ประตูระบายน้ำที่ติดอยู่กับแม่น้ำปราจีนบุรีต้องปิดในช่วงฤดูแล้งเพื่อป้องกันน้ำเค็มเข้ามาในพื้นที่ เกษตรกรยังขาดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเปิด-ปิดประตูน้ำและการจัดการเส้นคลองชลประทาน จึงทำให้เกษตรกรได้รับน้ำที่ไม่สัมพันธ์กับปริมาณความต้องการน้ำในพื้นที่เนื่องจากการรวมกลุ่มจัดการน้ำที่ไม่เข้มแข็ง

สำหรับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในพื้นที่โซนที่ 2 ยังคงมีการจัดการด้านการเกษตรแบบปัจเจกบุคคล ทั้งด้านเทคนิคองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการแปลงการผลิตและการตลาด ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงปลูกข้าวเป็นหลัก เนื่องจากเกษตรกรไม่มีประสบการณ์ในการผลิตทางการเกษตรประเภทอื่น และหากปรับเป็นระบบการผลิตรูปแบบอื่นต้องใช้เงินลงทุนที่สูง บางรายให้คนจากภายนอกพื้นที่มาเช่าที่ดินของตนเองในการลงทุนเลี้ยงกุ้ง/ปลา

5.3.2 **ภาพอนาคตแบบ** Desired scenario (ภาพอนาคตที่พึงประสงค์): "ประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มเกษตรกร"

ปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ: ประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่ม, มีกระบวนการทำงานที่โปร่งใส, ปรับปรุงระบบการบริหารจัดการน้ำ

ในอนาคต 10 ปีข้างหน้า (พ.ศ.2572) เกษตรกรในพื้นที่โซนที่ 3 ยังคงเลี้ยงปลา/กุ้งเป็นหลัก และมีคนรุ่นใหม่ที่ยังทำการเกษตรร่วมกับครอบครัว การจัดการน้ำในพื้นที่ได้รับการปรับปรุงเนื่องจากความสามารถในการควบคุมการส่งน้ำในพื้นที่ และมีพื้นที่ในการเก็บกักน้ำได้มากขึ้น รวมถึงการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการร่วมตัดสินใจในการบริหารจัดการประตูระบายน้ำและคลองชลประทานในพื้นที่ จากการจัดการน้ำดังกล่าวทำให้พื้นที่มี

ปริมาณน้ำที่เพียงพอในช่วงฤดูแล้ง และสามารถปรับตัวต่อการเพิ่มขึ้นของระดับความเค็มในแม่น้ำเนื่องจากการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่บริเวณต้นน้ำ

นอกจากนี้ในระดับพื้นที่ได้มีการจัดตั้งสหกรณ์ประมงผู้เลี้ยงปลา/กุ้งหลากหลายสหกรณ์ โดยสหกรณ์ดังกล่าวได้มีเชื่อมโยงกันเป็นสมาพันธ์สหกรณ์ประมงเพื่อเชื่อมการบริหารจัดการด้านการตลาด โดยกระบวนการทำงานร่วมกันนั้นมีกระบวนการทำงานโปร่งใสเพื่อสร้างความเชื่อมั่นระหว่างสมาชิกและคณะกรรมการบริหารสหกรณ์ ในการดำเนินงานของสหกรณ์ดังกล่าวมีการสนับสนุนสมาชิกในด้านเทคนิคการเลี้ยงปลา/กุ้ง ด้านปัจจัยการผลิตในราคาต่ำ ด้านการตลาด และด้านการดำเนินงานของตลาดรับซื้อปลา นอกจากนี้การดำเนินงานของสหกรณ์ยังได้มีการวางแผนเชิงรุกทั้งด้านการผลิตและด้านการตลาด นอกจากนี้กลุ่มเกษตรกรยังประสบความสำเร็จในการทำงานเชื่อมกับหลากหลายเครือข่าย เช่น สหกรณ์, กลุ่มเกษตรกรต่างๆ ในระดับภูมิภาค, หน่วยงานรัฐ, ฯลฯ เพื่อยกระดับความสามารถของเกษตรกรในด้านการผลิตปลาและกุ้งให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จากการยกระดับความสามารถการผลิตดังกล่าวทำให้ลดปัญหาเรื่องการเกิดโรค และจำนวนการตายของกุ้ง/ปลา รวมถึงเกษตรกรสามารถผลิตขนาดปลาได้ตามที่ตลาดต้องการ กลุ่มเกษตรกรได้รับการรับรองมาตรฐานที่เกี่ยวข้องในการผลิตสัตว์น้ำ จึงส่งผลให้กลุ่มสามารถเข้าถึงตลาดได้หลากหลายช่องทางทั้งในประเทศและต่างประเทศ เนื่องจากตลาดมีความต้องการการผลิตที่ได้คุณภาพทั้งขนาดสัตว์น้ำและมาตรฐานรับรองการผลิต การดำเนินงานร่วมกันระหว่างสหกรณ์และสถาบัน/กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ได้มีการร่วมกันแปรรูปผลผลิตจากปลาและกุ้ง และจัดหาตลาดให้กับผลิตภัณฑ์แปรรูปของสมาชิกร่วมกัน

สำหรับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในพื้นที่โซนที่ 3 นั้นมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับเทคนิคการผลิตที่ลดต้นทุนในการปลูกข้าว แต่อย่างไรก็ตามเกษตรกรยังคงมีการทำตลาดแบบปัจเจกบุคคล

5.4 **พื้นที่โซนที่** 4: **พื้นที่ปลูกข้าว บางส่วนมีการทำเกษตรผสมผสานและบ่อเลี้ยงกุ้ง**

5.4.1 **ภาพอนาคตแบบ** Business as Usual (ภาพอนาคตที่สถานการณ์ทุกอย่างดำเนินไปตามปกติ โดยไม่ได้มุ่งเน้นแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งในปัจจุบันเป็นหลัก): “ภาคการเกษตรถดถอย”

ปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ: เกษตรกรผู้สูงอายุ, รายได้/ผลตอบแทนจากการผลิตข้าวลดลง, การขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม, ทำเกษตรอินทรีย์ได้อย่างจำกัด, ไม่ประสบความสำเร็จในการริเริ่มโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในอนาคต 10 ปีข้างหน้า (พ.ศ.2572) ข้าวยังคงเป็นการผลิตทางการเกษตรหลักในพื้นที่โซนที่ 4 ถึงแม้ช่วงปี พ.ศ.2559 เป็นต้นมาพื้นที่ทำนาลดลงถึง 4,000 ไร่ เนื่องจากการขยายตัวของพื้นที่เมือง/ภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรส่วนใหญ่มุ่งการผลิตแบบลดต้นทุนเนื่องจากราคาข้าวตกต่ำ แต่อย่างไรก็ตามยังมีเกษตรกรจำนวนหลายรายที่ยังคงพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอกไร่นา (เช่นสารเคมีสังเคราะห์ทางการเกษตร) และจ้างแรงงานเป็นหลัก ดังนั้นจึงทำให้ผลตอบแทนทางรายได้ของเกษตรกรตกต่ำและบางรายยังคงอยู่ในวงจรหนี้สินทางการเกษตร เกษตรกรต้องการมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นทำให้เกษตรกรบางรายสนใจเลี้ยงปลากระชัง หรือปรับเปลี่ยนการผลิตเป็น

ประเภทอื่น เช่น บ่อเลี้ยงปลา/กุ้ง แต่การผลิตดังกล่าวนั้นใช้เงินลงทุนที่สูง ประกอบกับเป็นการผลิตที่มีความเสี่ยงโดยเฉพาะการขยายตัวภาคอุตสาหกรรมบริเวณต้นน้ำทำให้แม่น้ำมีโอกาสเกิดมลภาวะซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการเลี้ยงปลากระชัง มีเกษตรกรน้อยรายที่ปรับมาทำเกษตรอินทรีย์เนื่องจากเป็นการผลิตที่ต้องมีการจัดการแปลงที่เข้มข้น และขาดโอกาสในการทำกำไร (เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่จำหน่ายข้าวอินทรีย์ในราคาเดียวกับข้าวทั่วไป) บางรายทำเกษตรอินทรีย์เพียงเพื่อบริโภคในครัวเรือนเนื่องจากตระหนักเรื่องสุขภาพ

มีคนรุ่นใหม่น้อยรายที่กลับมาทำการเกษตรต่อจากครอบครัวนั้นมักมีฐานครอบครัวที่มีที่ดินทำการเกษตรเป็นของตนเอง ซึ่งคนรุ่นใหม่กลุ่มนี้มาทำการเกษตรทั้งแบบเต็มเวลาและทำเป็นอาชีพเสริม โดยคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่อพยพออกไปทำงานนอกชุมชนเป็นหลัก ซึ่งมักทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้ขยายเพิ่มขึ้นในพื้นที่โซนที่ 4 และบริเวณข้างเคียง สำหรับหน่วยงานรัฐที่ได้ร่วมจัดทำโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ร่วมกับคนในชุมชน แต่ยังคงทำดำเนินงานได้ในพื้นที่จำกัด

5.4.2 **ภาพอนาคตแบบ** Desired scenario (ภาพอนาคตที่พึงประสงค์): “การผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ ร่วมกับการขยายผลของโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ”

ปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ: มีกลุ่มเกษตรกรที่เข้มแข็ง, ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรอินทรีย์, ประสบความสำเร็จในการทำโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในอนาคต 10 ปีข้างหน้า (พ.ศ.2572) เกษตรกรในพื้นที่โซนที่ 4 มีการทำเกษตรอินทรีย์ที่เพิ่มขึ้น เกษตรกรมีการทำงานเชื่อมโยงระดับกลุ่ม รวมทั้งมีการจัดตั้งองค์กรที่หลากหลาย (เช่น การจัดตั้งสหกรณ์ฯ) และมีการพัฒนาเครือข่ายระดับพื้นที่ในการทำงานร่วมกับภาครัฐ และเครือข่ายเกษตรอินทรีย์เพื่อสนับสนุนและเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มในด้านการผลิตทางการเกษตร (ลดต้นทุนผลิตทางการเกษตร, ลดปัญหามลภาวะทางน้ำ, การปรับปรุงบำรุงดิน, และการปรับปรุง/พัฒนาผลผลิตทางการเกษตร), และการแปรรูปผลผลิต จากการผลิตเกษตรอินทรีย์ดังกล่าว เกษตรกรได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และสามารถจำหน่ายผลิตภัณฑ์หลากหลายช่องทางการตลาดในราคาที่สูงกว่าข้าวที่ผลิตในระบบการใช้สารเคมีฯ เนื่องจากผลิตภัณฑ์อินทรีย์มีความต้องการทางตลาดที่สูงโดยการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้เกษตรกรมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นจึงเกิดความมั่นใจในการทำเกษตรอินทรีย์และขยายพื้นที่การผลิตข้าวอินทรีย์ รวมถึงการปลูกพืชผักและเลี้ยงสัตว์ที่หลากหลายเพิ่มขึ้น เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ส่วนใหญ่นั้นต้องการสร้างโอกาสที่จะเพิ่มรายได้ แต่เกษตรกรบางรายซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรผู้สูงอายุนั้นทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก นอกจากนี้ในพื้นที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์จากการสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวในพื้นที่อย่างต่อเนื่องทั้งมาพักในพื้นที่และเชื่อมโยงกับการเรียนรู้และสนับสนุนผลผลิตเกษตรอินทรีย์ คนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่กลับมาทำงานด้านการเกษตรเนื่องจากมองเห็นโอกาสในการได้รายได้ที่พึงพอใจจากการผลิตเกษตรอินทรีย์ที่เชื่อมโยงกับโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ในพื้นที่ โดยการนำ

นวัตกรรมทางการเกษตรและเครื่องทุ่นแรงมาปรับใช้ในการจัดการแปลงการผลิต และมีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรพร้อมกับทำการตลาดด้วยตนเอง

ตารางที่ 3 แสดงถึงการวิเคราะห์ภาพอนาคตด้านการเกษตรใน 4 พื้นที่ศึกษาหลัก

ตาราง 3 ตารางวิเคราะห์ภาพอนาคตด้านการเกษตรใน 4 พื้นที่ศึกษาหลัก

พื้นที่การศึกษาหลัก	**ภาพอนาคตแบบ** Business as Usual **(ภาพอนาคตที่สถานการณ์ทุกอย่างดำเนินไปตามปกติ โดยไม่ได้มุ่งเน้นแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งในปัจจุบันเป็นหลัก)**	**ภาพอนาคตแบบ** Desired scenario **(ภาพอนาคตที่พึงประสงค์)**
เขตพื้นที่โซนที่ 1: พื้นที่ปลูกข้าว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย	ภาคการเกษตรถดถอย - จำนวนของเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานยังคงมีจำกัดเนื่องจากความไม่มั่นคงในการเช่าที่ดิน และปริมาณน้ำมีไม่เพียงพอในช่วงฤดูแล้ง - เกษตรกรผู้ปลูกข้าวมีผลตอบแทนทางด้านรายได้ที่ต่ำ เนื่องจากต้นทุนการผลิตที่สูง และราคาข้าวไม่แน่นอน - มีคนรุ่นใหม่น้อยรายที่จะมาสืบทอดทำการเกษตรต่อจากครอบครัว	การทำเกษตรแบบผสมผสาน - มีการขยายพื้นที่ทำเกษตรแบบผสมผสานเนื่องจากมีการปรับปรุงเงื่อนไขการเช่าที่ดินและเกษตรกรสามารถเข้าถึงระบบชลประทานที่มีน้ำเพียงพอในการทำการเกษตร - ใช้สารเคมีสังเคราะห์ทางการเกษตรลดลง (เช่น การทำเกษตรปลอดภัย, การทำเกษตรอินทรีย์) ควบคู่กับการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว - 30% ของคนรุ่นใหม่กลับมาทำงานด้านการเกษตร โดยบางรายทำการเกษตรควบคู่กับการทำงานอาชีพอื่น
เขตพื้นที่โซนที่ 2: พื้นที่ปลูกข้าว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายขนาดกลาง	วิกฤตการณ์ข้าว - เกษตรกรน้อยรายที่พยายามทำเกษตรผสมผสานเนื่องจากข้อจำกัดเรื่องการเข้าถึงน้ำที่เพียงพอในช่วงฤดูแล้ง - ปริมาณผลผลิตข้าวลดลง และต้นทุนการสูบน้ำสูงที่เพิ่มขึ้น จึงทำให้ผลตอบแทนทางรายได้ลดลง - เกษตรกรบางรายเลิกทำนา โดยบางรายให้เช่าที่ดินทำการเกษตรของตนเอง - คนรุ่นใหม่ไม่สนใจทำงานด้านการเกษตร	น้ำท่าสมบูรณ์มุ่งสู่เกษตรผสมผสาน - เกษตรกรสามารถเข้าถึงน้ำที่เพียงพอในช่วงฤดูแล้ง - เป็นพื้นที่รับน้ำในช่วงฤดูน้ำหลาก - เกษตรกรสามารถผลิตข้าวในปริมาณที่เพิ่มขึ้นและมีต้นทุนการสูบน้ำที่ลดลง - 30% ของเกษตรกรที่มีที่ดินของตนเองเริ่มมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่เป็นเกษตรผสมผสาน - คนรุ่นใหม่บางรายเริ่มกลับมาทำการเกษตรในแปลงการผลิตของครอบครัว

เขตพื้นที่โซนที่ 3: พื้นที่บ่อเลี้ยงปลา/กุ้งเป็นหลัก	<u>การจัดการด้านการผลิตและการตลาดในลักษณะปัจเจกบุคคล</u> - ไม่ประสบผลสำเร็จในการรวมกลุ่ม และขาดการจัดการเรื่องน้ำที่มีประสิทธิภาพ - เกษตรกรมีการปรับตัวในด้านการผลิตที่หลากหลายรูปแบบในการเผชิญกับราคาปลาและกุ้งที่ไม่แน่นอน - ผลตอบแทนจากการผลิตที่ลดลง จึงทำให้เกษตรกรบางรายเป็นหนี้, บางรายเลิกการเลี้ยงกุ้ง/ปลา/ทำนา, บางรายให้เกษตรกรรายอื่นเช่าที่ดินของตนเอง ฯลฯ เป็นต้น - คนรุ่นใหม่ยังคงมีร่วมทำการเกษตรกับครอบครัว	<u>ประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มเกษตรกร</u> - ประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อร่วมกันจัดการเรื่องน้ำ, การปรับปรุงเทคนิคของการเลี้ยงกุ้ง/ปลา, การเข้าถึงปัจจัยการผลิตในราคาต่ำ, วางแผนการผลิตแบบมีส่วนร่วม, มีการแปรรูปที่หลากหลาย และมีการจัดการด้านการตลาดร่วมกัน - ผลตอบแทนจากภาคการเกษตรเพิ่มขึ้น - คนรุ่นใหม่กลับมาทำการเกษตรร่วมกับครอบครัวเพิ่มขึ้น
เขตพื้นที่โซนที่ 4: พื้นที่ปลูกข้าวบางส่วนมีการทำเกษตรผสมผสานและบ่อเลี้ยงกุ้ง	<u>ภาคการเกษตรแบบถดถอย</u> - เกษตรกรมีรายได้จากการทำนาลดลงเนื่องจากต้นทุนการผลิตที่สูงและความไม่แน่นอนของราคาข้าว - มีเกษตรกรน้อยรายที่พยายามทำเกษตรอินทรีย์เนื่องจากมีการจัดการที่เข้มข้นและยังขาดโอกาสในการเพิ่มรายได้จากการผลิต (เนื่องจากจำหน่ายข้าวอินทรีย์ในราคาเดียวกับราคาข้าวทั่วไป) - โครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังคงจำกัดเรื่องการขยายผลในพื้นที่ - มีคนรุ่นใหม่น้อยรายที่สืบทอดทำการเกษตรต่อจากครอบครัว	<u>การผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ ร่วมกับการขยายผลของโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ</u> - เกษตรกรประสบความสำเร็จในการทำเกษตรอินทรีย์ควบคู่กับการดำเนินโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่สามารถเชื่อมโยงกันในการกระจายผลผลิตทางการเกษตร - ลดต้นทุนการผลิตข้าว, เกษตรกรมีสุขภาพที่ดีและมีสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น - คนรุ่นใหม่หลายรายกลับมาทำการเกษตร

5.5 การวิเคราะห์ภาพอนาคตด้านการเกษตรในพื้นที่ชลประทานบางพลวง

จากภาพอนาคตด้านการเกษตรใน 4 พื้นที่หลักดังข้างต้นนั้น สามารถนำมาจัดกลุ่ม 2 ภาพอนาคตในเชิงวิเคราะห์ในระดับพื้นที่ชลประทานบางพลวง ดังต่อไปนี้

5.5.1 ภาพอนาคตแบบ Business as Usual (ภาพอนาคตที่สถานการณ์ทุกอย่างดำเนินไปตามปกติ โดยไม่ได้มุ่งเน้นแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งในปัจจุบันเป็นหลัก)

ปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ: ไม่ประสบความสำเร็จในปรับปรุงเรื่องการบริหารจัดการน้ำ, การปรับเปลี่ยนระบบการผลิตในพื้นที่ยังคงทำได้อย่างจำกัด, การงานร่วมกันของเกษตรกรยังคงทำได้จำกัด, การพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังคงทำได้จำกัด

ในอนาคต 10 ปีข้างหน้า (พ.ศ.2572) เกษตรกรผู้ปลูกข้าวส่วนใหญ่ในพื้นที่ยังคงไม่ประสบความสำเร็จในการปรับเปลี่ยนจากการผลิตข้าวที่เผชิญกับการขาดอำนาจในการต่อรองราคา สัดส่วนของเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานและเกษตรอินทรีย์ยังคงมีจำนวนที่จำกัด เกษตรกรบางกลุ่มได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐภายใต้นโยบายสนับสนุนให้เกษตรกรปลูกพืชชนิดอื่นหลังการทำนา อย่างไรก็ตามหน่วยงานที่ดำเนินการอยู่นั้นไม่ได้มีการจัดการหรือติดตามหลังจากเสร็จสิ้นการดำเนินงานของโครงการดังกล่าว

เกษตรกรหลายรายได้ขายที่ดิน และบางรายให้เกษตรกรจากตำบลอื่นที่ รวมถึงเกษตรกรจากต่างจังหวัด (เช่น จังหวัดสมุทรปราการ และจังหวัดฉะเชิงเทรา) เช่าที่ดินทำการเกษตรของตนเอง โดยเกษตรกรที่มาเช่าพื้นที่ดังกล่าวนี้มีการลงทุนเลี้ยงปลา/กุ้งเป็นหลัก เกษตรกรบางรายได้ขายที่ดินให้กับบริษัทที่มีการลงทุนทำการเกษตรเชิงเดี่ยวขนาดใหญ่ และสร้างโรงงานอุตสาหกรรม บริษัทดังกล่าวได้มีการลงทุนในเครื่องจักรกลและเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อจำกัดแรงงานในด้านการผลิต แต่อย่างไรก็ตามบริษัทกลุ่มนี้ยังคงสร้างโอกาสในการจ้างแรงงานให้กับคนในพื้นที่ รวมถึงการลงทุนทำคันดินเพื่อป้องกันน้ำท่วมต่อพื้นที่ของบริษัทที่ได้ลงทุนนั้นเป็นการก่อสร้างที่ทำให้เกิดการกีดขวางการไหลของน้ำจึงทำให้เกิดการระบายน้ำส่งผลให้เกิดน้ำท่วมในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียงบ่อยครั้ง รวมทั้งในพื้นที่มีการแข่งขันในการเช่าที่ดินด้วยอัตราค่าเช่าที่สูงเนื่องจากมีพื้นที่ทำการเกษตรที่จำกัด

ความพยายามในการปรับปรุงเรื่องการจัดการน้ำในพื้นที่นั้นยังคงไม่ประสบความสำเร็จ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวยังคงปลูกข้าวเป็นพืชหลักในพื้นที่ต่อไปโดยการมุ่งลดต้นทุนการผลิตข้าวและบางรายมีการปรับใช้เทคโนโลยีร่วมในระบบการผลิต (เช่น เครื่องหยอดเมล็ดข้าว หรือการใช้โดรนในการฉีดพ่นแปลงการผลิต) เพื่อยกระดับการผลิตทางการเกษตร แต่อย่างก็ตาม เกษตรกรในพื้นที่ยังคงเผชิญกับปัญหาอัตราค่าเช่าและค่าสูบน้ำที่เพิ่มขึ้น เกษตรกรบางรายไม่สามารถที่จะจัดการกับปัญหาดังกล่าวได้จึงหยุดทำการเกษตรโดยหันไปประกอบอาชีพอื่น มีเพียงเกษตรกรบางรายเท่านั้นที่สามารถเข้าถึงน้ำชลประทาน โดยเกษตรกรดังกล่าวมีการลงทุนติดตั้งเครื่องสูบน้ำของตนเองจากแม่น้ำและมีการขุดคลองส่งน้ำเพื่อสูบน้ำจากแม่น้ำปราจีนบุรีเข้าในพื้นที่การเกษตร

เกษตรกรมุ่งที่จะลดต้นทุนการผลิต โดยไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการเพิ่มผลผลิต หรือการเสริมสร้างอำนาจในการต่อรองราคาผลผลิต เกษตรกรมีรายได้ผลตอบแทนทางการเกษตรในระดับที่ต่ำและมีคนรุ่นใหม่น้อยรายที่สนใจมาทำการเกษตร โดยที่เกษตรกรกลุ่มนี้ต้องเผชิญกับข้อจำกัดในการเริ่มต้นทำการเกษตรในด้านการเข้าถึงที่ดินทำการเกษตร องค์ความรู้ และความเข้าใจ/ยอมรับของครอบครัว

ในพื้นที่ได้มีการพยายามสนับสนุนการสร้างกลุ่มเกษตรกรเพื่อให้เกิดการปรับปรุงเทคนิคด้านการผลิตและการตลาด โดยเฉพาะเกษตรกรผู้เลี้ยงปลา/กุ้ง แต่อย่างไรก็ตามการรวมกลุ่มของเกษตรกรดังกล่าวนั้นไม่ประสบ

ความสำเร็จ เช่นเดียวกับการริเริ่มโครงการชุมชนท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีการขยายผลในพื้นที่ได้อย่างจำกัดเนื่องจากขาดการประสานงานร่วมกันระหว่างหน่วยปฏิบัติการ รวมถึงเงินสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์นั้นมีอย่างจำกัด

5.5.2 **ภาพอนาคตแบบ** Desired scenario (ภาพอนาคตที่พึงประสงค์)

ปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ: การปรับปรุง/พัฒนาการจัดการน้ำ, ประสบความสำเร็จในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตทางการเกษตร, กลุ่มเกษตรกรมีความเข้มแข็ง, ประสบความสำเร็จในการริเริ่มโครงการชุมชนท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในอนาคต 10 ปีข้างหน้า (พ.ศ.2572) มีหลากหลายโครงการที่เข้าจัดการเพื่อสนับสนุนต่อพัฒนาการของระบบการเกษตรในระดับพื้นที่ เกษตรกรสามารถเข้าถึงน้ำชลประทานที่เพียงพอในช่วงฤดูแล้งด้วย 2 เหตุผล ดังนี้ 1) มีการก่อสร้างระบบการบริหารจัดการน้ำที่ดีขึ้นเนื่องจากข้อตกลงของเกษตรกรร่วมกับกรมชลประทาน โดยการยอมรับให้พื้นที่เป็นพื้นที่รับน้ำในช่วงฤดูน้ำหลาก และ 2) กลุ่มผู้ใช้น้ำมีการบริหารจัดการน้ำภายในกลุ่ม และมีการประสานเกี่ยวกับการกระจายน้ำในพื้นที่ที่ดีขึ้น เกษตรกรหลายรายที่ก่อนหน้านี้มีการผลิตข้าวที่มีการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่เข้มข้นนั้นได้มีการพยายามปรับเปลี่ยนระบบการผลิตเป็นข้าวอินทรีย์ หรือการทำเกษตรผสมผสานภายใต้การสนับสนุนของหน่วยงานรัฐ และมีบางรายที่เริ่มต้นทำรูปแบบการเกษตรดังกล่าวด้วยตนเอง เกษตรกรหลายรายมีการปรับเปลี่ยนเทคนิคการผลิตเพื่อพัฒนาคุณภาพและปริมาณผลผลิตทางการเกษตร แต่การปรับเปลี่ยนดังกล่าวนั้นมีความสัมพันธ์กับอุปสรรคและโอกาสที่เกิดขึ้น ประการแรกคือ เกษตรกรผู้เช่ามีความมั่นคงในเข้าใช้ประโยชน์ที่ดินเพิ่มขึ้น จึงทำให้มีความมั่นใจในการลงทุนเพื่อปรับปรุงบำรุงดินและวัสดุอุปกรณ์ในการจัดการแปลงการผลิต ประการที่สองคือ องค์กรเกษตรกรหลายองค์กรประสบความสำเร็จนั้นได้มีการเชื่อมโยงกันในเรื่องการสนับสนุนเรื่องเทคนิคการผลิตเกษตรและการทำตลาดร่วมกัน คนรุ่นใหม่บางรายกลับมาเริ่มต้นทำการเกษตรด้วยเหตุผล 3 ประการ ดังนี้ 1) ผลตอบแทนทางด้านรายได้จากการทำการเกษตร (เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตรควบคู่กับการทำการเกษตร ฯลฯ), 2) เห็นโอกาสในการพัฒนาแปลงการผลิตเชิงบวกในอนาคต, และ 3) นโยบายสนับสนุนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ของรัฐที่เอื้อต่อการเริ่มต้นทำการเกษตรในพื้นที่ เช่น การแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างเกษตรกรผู้สูงอายุและเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ต้องการเริ่มต้นทำการเกษตร นอกจากนี้ในพื้นที่ยังประสบความสำเร็จในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น การเยี่ยมชมสถานที่ทางวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ การจัดทำบ้านพักโฮมสเตย์ และการเยี่ยมชมแปลงการผลิตเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น

ตารางที่ 4 เป็นการสังเคราะห์ภาพอนาคตในระดับพื้นที่ชลประทานบางพลวง

ตาราง 4 ตารางสังเคราะห์ภาพอนาคตในระดับพื้นที่ชลประทานบางพลวง

ภาพอนาคตแบบ Business as Usual (ภาพอนาคตที่สถานการณ์ทุกอย่างดำเนินไปตามปกติ โดยไม่ได้มุ่งเน้นแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งในปัจจุบันเป็นหลัก)	**ภาพอนาคตแบบ Desired scenario (ภาพอนาคตที่พึงประสงค์)**
○ ไม่ประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนระบบการผลิตแบบเกษตรเคมี และอำนาจในการต่อรองราคาผลผลิตยังคงมีจำกัด ○ ไม่ประสบความสำเร็จในการปรับปรุง/พัฒนาด้านการจัดการน้ำ ○ มุ่งเน้นเรื่องการลดต้นทุนการผลิตแต่การพัฒนาเรื่องคุณภาพผลผลิตยังคงมีจำกัด ○ เกษตรกรบางรายไม่สามารถเผชิญกับข้อท้าทายที่เกิดขึ้นในแปลงการผลิต จึงทำให้เกษตรกรกลุ่มนี้เลิกทำการเกษตรและหันไปประกอบอาชีพอื่น ○ เกษตรกรหลากหลายได้ขายที่ดินทำการเกษตรและบางรายให้เกษตรกรที่มาจากพื้นที่อื่นเช่าที่ดินของตนเอง ○ มีการแข่งขันการเช่าที่ดินด้วยราคาค่าเช่าที่เพิ่มสูงขึ้น ○ มีคนรุ่นใหม่น้อยรายที่สนใจกลับมาทำการเกษตร	○ การปรับปรุงในการเข้าถึง/การส่งน้ำชลประทานในช่วงฤดูแล้ง ○ เกษตรกรหลายรายได้เริ่มผลิตข้าวอินทรีย์ หรือ การทำเกษตรผสมผสานโดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ และบางรายเริ่มต้นในการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตดังกล่าวด้วยตนเอง ○ เกษตรกรผู้เช่ามีความมั่นคงในการเช่าที่ดินเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้เกษตรกรกลุ่มนี้มีความมั่นใจในการลงทุนด้านวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตรและด้านการปรับปรุงบำรุงดินเพิ่มมากขึ้น ○ สถาบันเกษตรกรหลายแห่งประสบความสำเร็จในด้านการให้คำแนะนำเทคนิคการผลิตและการตลาดร่วมกัน ○ คนรุ่นใหม่บางรายกลับมาเริ่มต้นทำการเกษตร โดยได้รับการสนับสนุนจากนโยบายรัฐ ○ ประสบความสำเร็จในการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ในการเชื่อมโยงกับระบบการผลิตเกษตรกรรมยั่งยืน) และการประชาสัมพันธ์ในระดับจังหวัดทำให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

6. กลยุทธ์เพื่อให้บรรลุภาพอนาคตที่พึงประสงค์

6.1 แนวทางในการดำเนินงาน

6.1.1 การจัดการน้ำ

พื้นที่โซนที่ 1

ในพื้นที่มีการปรับปรุงในการจัดการน้ำที่เอื้อให้เกษตรกรได้รับน้ำที่เพียงพอในช่วงฤดูแล้งโดยครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดของสองตำบล (ตำบลบางกุ้ง และตำบลท่างาม) และเกษตรกรมีต้นทุนการสูบน้ำที่ลดลง เพื่อให้บรรลุในการจัดการน้ำดังกล่าวนั้น ประการแรกต้องมีชุดของแนวทางการดำเนินการใน*การปรับปรุงโครงสร้างก่อสร้างชลประทานในระดับพื้นที่* ซึ่งประกอบด้วย 1) ข้อตกลงร่วมกับเจ้าของที่ดินต่อการอนุญาตในการขยายพื้นที่ชลประทานให้ครอบคลุมทั้งสองตำบล, 2) การสร้างสระเก็บน้ำในพื้นที่สาธารณะ (การสำรวจเพื่อประเมินถึงความ

เป็นไปได้ในการขุดสระในพื้นที่สาธารณะ) และการขุดลอกคูคลองพร้อมกับการติดตั้งเครื่องสูบน้ำบริเวณปากทางเข้าคลองส่งน้ำเพื่อให้มีปริมาณการเก็บน้ำในพื้นที่เพิ่มขึ้น และ 3) การก่อสร้างประตูระบายน้ำในคลองส่งน้ำเพื่อเพิ่มการควบคุมการส่งน้ำใสแต่ละพื้นที่ ประการที่สองการสร้าง*ข้อตกลงร่วมกับสำนักงานชลประทานเกี่ยวกับการระบายน้ำจากอ่างเก็บน้ำนฤบดินทรจินดา*ในการวางแผนการระบายน้ำที่เอื้อต่อระบบการผลิตในช่วงฤดูแล้ง จากการทำข้อตกลงร่วมกันดังกล่าวเกษตรกรสามารถปรับรอบการผลิตข้าวให้สัมพันธ์กับช่วงการระบายน้ำจากอ่างเก็บน้ำนฤบดินทรจินดา ประการที่สามกลุ่มเกษตรกรได้รับการสนับสนุนเครื่องสูบน้ำจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (เป็นเครื่องสูบน้ำแบบใช้น้ำมันที่สะดวกในการขนย้ายมากกว่าเครื่องสูบน้ำแบบไฟฟ้า) เนื่องจากเครื่องสูบน้ำที่เตรียมบริการให้พื้นที่โดยสำนักชลประทานนั้นมีจำนวนจำกัดและเป็นเครื่องสูบน้ำเก่าจึงทำให้ยากต่อการจัดสรรน้ำให้ทั่วพื้นที่ โดยกลุ่มเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่จะจัดการเครื่องสูบน้ำดังกล่าวร่วมกัน รวมถึงเกษตรกรสามารถใช้เครื่องสูบดังกล่าวเพื่อสูบน้ำเข้าแปลงการผลิตของตนเอง

<u>พื้นที่โซนที่ 2</u>

การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานด้านชลประทานสามารถเกิดขึ้นได้ 3 ทางเลือก ดังต่อไปนี้

1) *ทางเลือกที่ 1 โครงการก่อสร้างประตูระบายน้ำบ้านวังชัน และปรับปากทางเข้าคลองหาดยางในรูปแบบคลองรางตัวยู*: โครงการก่อสร้างประตูระบายน้ำบ้านวังชันดังกล่าวจะถูกสร้างขึ้นบริเวณโค้งแม่น้ำปราจีนบุรี บริเวณตำบลสัมพันธ์ อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี พิกัดหัวงานอยู่ที่ 764575E 1549087N หลังจากการปรับทางเข้าคลองหาดยางในรูปแบบคลองรางตัวยูก็จะทำให้คลองลึกขึ้นกว่าเดิม โดยตำแหน่งปากทางเข้าคลองส่งน้ำดังกล่าวจะตั้งอยู่เหนือโครงการก่อสร้างประตูระบายน้ำบ้านวังชัน จากการก่อสร้างดังกล่าวทำให้ระดับน้ำในแม่น้ำเพิ่มสูงขึ้นซึ่งเอื้อต่อการผันน้ำเข้าคลองส่งน้ำหาดยางได้โดยไม่ต้องใช้เครื่องสูบน้ำเพื่อดึงน้ำจากแม่น้ำเข้าคลองในการกระจายส่งน้ำให้กับพื้นที่
2) *ทางเลือกที่ 2 การปรับปากทางเข้าคลองหาดยางในรูปแบบคลองรางตัวยู และเครื่องสูบน้ำไฟฟ้า*: ทางเลือกนี้อาจเกิดขึ้นถ้าหากโครงการก่อสร้างประตูระบายน้ำบ้านวังชันไม่ได้ดำเนินการก่อสร้าง (เนื่องจากหน่วยงานที่ทำงานเรื่องสิ่งแวดล้อมได้ต่อต้านโครงการดังกล่าว เพราะอาจจะส่งผลกระทบและสร้างความเสียหายต่อระบบนิเวศในแม่น้ำปราจีนบุรี) หลังจากการปรับทางเข้าคลองหาดยางในรูปแบบคลองรางตัวยูก็จะทำให้คลองลึกขึ้นกว่าเดิม ทำให้น้ำสามารถไหลเข้าคลองหาดยางโดยอาศัยแรงโน้มถ่วงในช่วงฤดูแล้ง แต่อาจจะมีบางช่วงที่เกษตรกรยังคงต้องมีการสูบน้ำจากแม่น้ำเข้าคลองเนื่องจากระดับน้ำที่ลดลง โดยสำนักงานชลประทานจะช่วยสนับสนุนเครื่องสูบน้ำไฟฟ้าให้กับพื้นที่เพื่อเป็นการลดต้นทุนค่าสูบน้ำได้ลงหากเมื่อเทียบกับเครื่องสูบน้ำไฟฟ้าตัวเดิม
3) *ทางเลือกที่ 3 การปรับปากทางเข้าคลองหาดยางในรูปแบบคลองรางตัวยู และการติดตั้งท่อส่งน้ำจากแม่น้ำเข้าประตูระบายน้ำคลองหาดยาง*: โครงการนี้สามารถดำเนินการได้ในระยะเวลาสั้นโดยไม่ต้องรอ

การก่อสร้างประตูระบายน้ำบ้านวังชัน ถ้าโครงการนี้ดำเนินการแล้วเสร็จจะทำให้เกษตรกรในพื้นที่ไม่ต้องสูบน้ำจากแม่น้ำเข้าคลอง เนื่องจากแม่น้ำจากแม่น้ำสามารถผันเข้าท่อส่งน้ำเข้าในคลองได้โดยตรง

นอกจากนี้ในพื้นที่มีการปรับปรุงการจัดการส่งน้ำที่ดีขึ้นเนื่องจากมีการก่อสร้างประตูระบายน้ำเพิ่มเติมในคลองสายหลักในพื้นที่ ประกอบกับได้มีการขุดลอกคลองส่งน้ำจึงทำให้พื้นที่มีน้ำกักเก็บที่เพิ่มขึ้น

<u>พื้นที่โซนที่ 3</u>

พื้นที่ต้องการให้มีน้ำที่เพียงพอสำหรับหรับกิจกรรมภาคการเกษตรให้ครอบคลุมทั้งพื้นที่ เพื่อให้บรรลุดังกล่าว ประการแรก คือ *การขุดลอกคลอง*เพื่อให้มีน้ำเก็บกักเพิ่มขึ้น ประการที่สอง คือ *การก่อสร้างประตูระบายน้ำในคลองสาย*หลักเพิ่มขึ้นเพื่อให้มีการควบคุมการกระจายส่งน้ำที่ดีขึ้น โดยเฉพาะการจัดสรรน้ำให้กับพื้นที่บ่อเลี้ยงปลา/กุ้ง และพื้นที่ปลูกข้าว ประการที่สาม คือ การขุดคลองชลประทานแทนการใช้ท่อส่งน้ำใต้ถนนสายหลักเพื่อให้น้ำไหลผ่านได้สะดวกในช่วงฤดูน้ำหลาก (โดยเฉพาะคลองน้อยตาด ตำบลกระทุ่มแพ้ว และคลองส่งน้ำที่อยู่เขตติดต่อกับจังหวัดฉะเชิงเทรา) ประการที่สี่ คือ เกษตรกรมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่เพิ่มขึ้น โดย*การจัดตั้งคณะกรรมการร่วมในการจัดการน้ำ*ระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำ (ตัวแทนเกษตรกรที่อยู่พื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ และท้ายน้ำของคลองส่งน้ำบางพลวง), องค์การบริหารส่วนตำบล, และสำนักงานโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาบางพลวง โดยประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำจะเป็นตัวแทนของกลุ่มผู้ใช้น้ำเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการร่วม ส่วนในพื้นที่ที่ไม่มีกลุ่มผู้ใช้น้ำนั้นแกนนำในหมู่บ้าน (เช่น ผู้ใหญ่บ้าน และกำนัน) จะเป็นตัวแทนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการร่วม บทบาทของคณะกรรมการร่วมจะทำหน้าที่ตัดสินใจในการก่อสร้างและบำรุงรักษาโครงการพื้นที่ชลประทาน, การกระจายส่งน้ำ (เป็นการจัดการเวลาในการกระจายส่งน้ำร่วมกันของเกษตรกรในพื้นที่) และการจัดการประตูระบายน้ำและคลองส่งน้ำ คณะกรรมการ่วมดังกล่าวจะกระจายส่งน้ำนั้นจะขึ้นกับผลการสำรวจของความต้องการการใช้น้ำในแต่ละพื้นที่

<u>พื้นที่โซนที่ 4</u>

การจัดการน้ำในพื้นที่ได้รับการปรับปรุงเนื่องจาก ประการแรก คือ *องค์การบริหารส่วนตำบลมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำร่วมกับสำนักงานโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาบางพลวงมากขึ้น* ในด้านการผันน้ำเข้าประตูระบายน้ำในพื้นที่ที่รับผิดชอบ ประการที่สอง คือ การจัดทำข้อตกลงร่วมกันระหว่างเกษตรกรเกี่ยวกับการจัดสรรน้ำในพื้นที่ที่สอดคล้องกับกิจกรรมการเกษตรในพื้นที่นั้น ประการที่สาม คือ มีการก่อสร้างประตูระบายน้ำในพื้นที่เพื่อให้เอื้อต่อการควบคุมในการกระจายส่งน้ำให้แต่ละพื้นที่

6.1.2 การปรับปรุงการจัดการแปลงการผลิตในปัจจุบัน

มีความจำเป็นในการหนุนเสริมให้มีการลดหนี้และปลดหนี้ให้กับเกษตรกรเพื่อเอื้อให้เกษตรกรเพิ่มศักยภาพในการพัฒนา/ปรับปรุงผลผลิตทางการเกษตร โดยการดำเนินงานของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนา

เกษตรกรไม่เพียงที่จะช่วยเกษตรกรในการจัดการหนี้เท่านั้น แต่ยังช่วยเกษตรกรปลดหนี้ด้วยเงื่อนไขเฉพาะในการคัดเลือกสนับสนุนเกษตรกร ในการสนับสนุนดังกล่าวจะเป็นการหนุนเสริมให้กับเกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตที่เอื้อให้เกิดผลตอบแทนทางการผลิตได้จริง (เช่น การทำเกษตรผสมผสาน และการทำเกษตรอินทรีย์) เพื่อให้มั่นใจได้ว่าเกษตรกรจะไม่กลับมาเป็นหนี้อีกครั้ง นอกจากนี้*การสนับสนุนเรื่องเครื่องจักรทางการเกษตร* (เช่น รถไถ) ให้กับพื้นที่ยังเป็นการเอื้อให้เกษตรกรได้เข้าถึงเครื่องจักรในพื้นที่ได้เพิ่มขึ้น

6.1.3 เกษตรกรประสบความสำเร็จในการดำเนินงานร่วมกัน

<u>พื้นที่โซนที่ 3</u>

การเสริมสร้างศักยภาพและการสนับสนุนเพื่อช่วยในการจัดการด้านการผลิตและการตลาดให้กับสหกรณ์ผู้เลี้ยงปลา/กุ้งในระดับพื้นที่ โดยสหกรณ์ดังกล่าวจะทำการหนุนเสริมให้กับสมาชิกโดยการให้บริการหลายด้านเพื่อช่วยพัฒนาด้านการผลิตปลา/กุ้ง (เช่น การจัดหาพันธุ์ปลา/กุ้งที่มีคุณภาพ, อาหาร, ปูนขาว, ฯลฯ เป็นต้น) ด้วยราคาพิเศษและบริการสินเชื่อด้วยอัตราดอกเบี้ยต่ำให้กับสมาชิก นอกจากนี้สหกรณ์ยังได้รับการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์และองค์ความรู้จากการฝึกอบรมในการผลิตอาหารที่มีคุณภาพในการเลี้ยงปลา/กุ้งได้ด้วยตนเองเพื่อลดต้นทุนการผลิต รวมถึงการช่วยเหลือสมาชิกให้สามารถลดปริมาณการตายของปลา/กุ้ง โดยมีทีมผู้เชี่ยวชาญเฉพาะในการให้คำปรึกษา ซึ่ง*ทีมผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวจัดจ้างโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง* (เช่น การสนับสนุนโดยสำนักงานสหกรณ์จังหวัด, สำนักงานประมง) เพื่อให้ความช่วยเหลือสมาชิกของสหกรณ์ในระดับพื้นที่

สหกรณ์ให้การสนับสนุนสมาชิกในด้านการรับรองมาตรฐานและการตลาด การรวมตัวของสหกรณ์ในระดับพื้นที่นั้นเป็นกลไกหลักในการเจรจา/เพิ่มอำนาจในการต่อรองกับผู้ประกอบการรายใหญ่ในด้านการจัดซื้อปัจจัยการผลิตและการตลาด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ (เช่น สำนักงานภายใต้กระทรวงพาณิชย์) ให้การสนับสนุนในการทำงานเชื่อมโยงกันระหว่างสหกรณ์และการส่งออก นอกจากนี้กลุ่มแปรรูปปลา/กุ้งในพื้นที่มีการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน โดยมีการทำงานเชื่อมกันกับสหกรณ์ในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์แปรรูปร่วมกัน

6.1.4 การเช่าที่ดินเพื่อการเกษตร

เกษตรกรผู้เช่ามีความมั่นคงในการเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรที่เพิ่มขึ้น เนื่องจาก ประการแรก คือ มีการเสริมสร้างศักยภาพร่วมกันระหว่างเจ้าของที่ดินและเกษตรกรผู้เช่าเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจพระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ประการที่สอง คือ ในการทำหนังสือสัญญาเช่าที่ดินต้องประกอบด้วยบุคคลที่สามซึ่งเป็นเจ้าหน้าของหน่วยงานรัฐเพื่อให้แน่ใจว่ารายละเอียดของหนังสือสัญญาดังกล่าวอยู่ในกรอบการกฎหมายที่ปรับใช้ในปัจจุบัน ประการที่สาม คือ ในการเจรจาต่อรองร่วมกันระหว่างเจ้าของที่ดินและเกษตรกรผู้เช่านั้นจะต้องมีการระบุการเช่าที่ดินด้วยเงื่อนไขแบบเฉพาะเจาะจง (โดยเฉพาะเรื่องอัตราค่าเช่าและระยะเวลาเช่า) สำหรับระบบการผลิตแบบเฉพาะในระดับพื้นที่ เช่น เกษตรกรที่เช่าที่ดินเพื่อทำเกษตรอินทรีย์นั้นสามารถเช่าที่ดินได้อย่างต่ำ 5-10 ปี เป็นต้น ซึ่งเงื่อนไขเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะทำให้เกษตรกรผู้เช่าสามารถเอื้อให้เกิดปรับเปลี่ยนระบบการผลิตและผลผลิตทางการเกษตรได้จริงในพื้นที่

6.1.5 สนับสนุนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่

สนับสนุนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เพิ่มขึ้น โดยมีการดำเนินการดังนี้ ประการแรก คือ ให้เงินอุดหนุนในการลงทุนเริ่มต้น และสนับสนุนในการช่วยเหลือคนรุ่นใหม่ให้เข้าถึงเงินกู้ยืมที่ง่ายขึ้น ประการที่สอง คือ เกษตรกรรุ่นใหม่มีการเชื่อมโยงกับโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในด้านการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร ประการที่สาม คือ การปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาให้เกิดการสร้างแรงบันดาลใจให้กับคนรุ่นใหม่กลับมาทำการเกษตร ประการสุดท้าย คือ คนรุ่นใหม่ต้องการเริ่มต้นทำการเกษตรถ้าหากได้รับการเสริมสร้างศักยภาพในด้านเทคนิคการผลิตที่ทันสมัย และสนับสนุนการเงินในการเริ่มต้นทำการเกษตร

6.1.6 ปรับปรุงด้านการผลิตแบบเกษตรผสมผสานและเกษตรอินทรีย์

<u>พื้นที่โซนที่ 1</u>

มีการสนับสนุนเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรในการทำเกษตรผสมผสาน/เกษตรปลอดภัย/เกษตรอินทรีย์ และการลดต้นทุนการเกษตร ในการสนับสนุนดังกล่าวควรอยู่ในลักษณะที่เอื้อให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำ และปัจจัยการผลิต (เช่น เมล็ดพันธุ์ และกล้าพันธุ์) รวมถึงการสนับสนุนองค์ความรู้ในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่

<u>พื้นที่โซนที่ 2</u>

ในพื้นที่มีการทำเกษตรผสมผสานและเกษตรอินทรีย์เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐอย่างต่อเนื่อง โดยการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตดังกล่าวไม่ได้จำกัดว่าจะต้องปรับเป็นเกษตรอินทรีย์หรือเป็นผลผลิตทางการเกษตรอื่นมาก่อนหน้านี้ นอกจากนี้หน่วยงานรัฐยังได้มีการจัดฝึกอบรมให้ความรู้เรื่องการลดต้นทุนการผลิตให้กับเกษตรกร รวมถึงการฝึกอบรมเรื่องงการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานรับรองผลผลิตเกษตรอินทรีย์ และความมั่นคงในการเช่าที่ดินก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรสามารถเริ่มต้นทำเกษตรผสมผสานและเกษตรอินทรีย์

<u>พื้นที่โซนที่ 4</u>

เพื่อให้เกิดการพัฒนา/ปรับปรุงการผลิตข้าวอินทรีย์นั้น ประการแรกควรมีการสนับสนุนเกษตรกรเรื่องเมล็ดพันธุ์ข้าวอินทรีย์ที่มีคุณภาพที่สามารถปรับให้เข้ากับบริบทในพื้นที่และให้ผลผลิตที่สูง ประการที่สอง คือ ควรมีองค์กรแบบเฉพาะเจาะจงที่ตั้งขึ้นมาเพื่อให้องค์ความรู้เรื่องการผลิตแบบอินทรีย์และหนุนเสริมเกษตรกรด้านการตลาด รวมถึงให้การสนับสนุนแบบต่อเนื่องให้กับกลุ่มเกษตรกรด้านองค์ความรู้ด้านการผลิตถึงแม้ว่าจะสิ้นสุดโครงการสนับสนุน ประการที่สาม คือ ควรมีโครงการที่จัดตั้งขึ้นแบบเฉพาะ ในการสร้างความตระหนักและความเข้าใจให้กับเกษตรกรผู้ผลิตและผู้บริโภคเกี่ยวกับการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์

6.1.7 สนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศโดยเชื่อมกับตลาดในระดับท้องถิ่น

พื้นที่โซนที่ 1

แนวทางการสนับสนุนเพื่อให้เกษตรกรสามารถควบคุมเรื่องราคาผลผลิตทางการเกษตร ประการแรกคือ การสนับสนุนด้านการแปรรูปและช่องทางการตลาดโดยเชื่อมกับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศเพื่อเพิ่มโอกาสในด้านการตลาด ประการที่สอง คือ การประชาสัมพันธ์ตลาดชุมชนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ประการที่สามคือ ยังมีผู้บริโภคน้อยรายที่เข้าใจความแตกต่างของระบบการผลิตแบบเกษตรเคมี เกษตรปลอดภัย และเกษตรอินทรีย์ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องสร้างความตระหนักให้กับผู้บริโภคให้เข้าใจความแตกต่างในระบบการผลิตดังกล่าวผ่านทางการให้ข้อมูลตรงระหว่างจากเกษตรกรและผู้บริโภคโดยตรง หรือผ่านทางการจัดกิจกรรมเยี่ยมเยียนแปลงการผลิต หรือผ่านทางสื่อ ประการที่สี่ คือ สนับสนุนการพัฒนาในการรวมกลุ่มของเกษตรที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพผลผลิต ประการที่ห้า คือ การสร้างแปลงการผลิตต้นแบบในพื้นที่ในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยวที่สนใจด้านการเกษตรได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับเกษตรกร ประการที่หก คือ ในการดำเนินงานการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศในปัจจุบันนั้นควรมีการหนุนเสริมให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการติดต่อประสานงานที่เป็นแบบบูรณาการ (เช่น แนวทางการเชื่อมโยงโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ผ่านทางร้านค้าชุมชน และการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศในพื้นที่)

พื้นที่โซนที่ 4

การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศให้ทั่วพื้นที่โดยการดำเนินงานร่วมกับชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแผนงานเพื่อให้การสนับสนุนโครงการและการก่อสร้างพื้นฐาน (เช่น การทำถนน เป็นต้น) โครงการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศมีความเชื่อมโยงกับการตลาดในระดับพื้นที่ (เช่น ตลาดน้ำ ร้านค้าชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณริมถนนสายหลัก ฯลฯ เป็นต้น) และมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับพื้นที่และกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในวงกว้างมากขึ้น (เช่น กิจกรรมการล่องเรือเพื่อไปสักการะไหว้ เป็นต้น)

6.1.8 การสังเคราะห์กลยุทธ์เพื่อให้บรรลุภาพอนาคตด้านการเกษตร

ตารางที่ 5 เป็นการสรุปแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุกลยุทธ์ในแต่ละด้านที่เอื้อให้เกิดภาพอนาคตที่พึงประสงค์ โดยมีการจัดกลุ่มของแนวทางการดำเนินงานในแต่ละระดับ ดังต่อไปนี้

ตาราง 5 แนวทางการดำเนินงานหลักเพื่อให้บรรลุกลยุทธ์ในแต่ละด้านที่เอื้อให้เกิดภาพอนาคตที่พึงประสงค์

องค์ประกอบหลัก	**ระดับของแนวทางในการดำเนินงาน**	**ข้อเสนอของแนวทางในการดำเนินงาน**
1.การปรับปรุง/พัฒนาด้านการจัดการน้ำ	ระดับพื้นที่	▪ สร้างประตูระบายน้ำตลอดเส้นคลองชลประทานเพื่อปรับปรุงเรื่องการกระจายส่งน้ำให้กับพื้นที่

องค์ประกอบหลัก	ระดับของแนวทางในการดำเนินงาน	ข้อเสนอของแนวทางในการดำเนินงาน
		<u>พื้นที่โซนที่ 1</u> ■ ขยายพื้นที่คลองชลประทานให้ครอบคลุมมากขึ้น ■ สนับสนุนการสร้างสระเก็บน้ำในพื้นที่สาธารณะเพื่อเก็บกักน้ำ ■ สร้างข้อตกลงร่วมกันระหว่างเกษตรกร และสำนักงานชลประทานเกี่ยวกับช่วงเวลาในการระบายน้ำอ่างเก็บน้ำนฤบดินทรจินดา ■ สนับสนุนเครื่องสูบน้ำแบบใช้น้ำมันให้กับพื้นที่ ■ การขุดลอกคลอง <u>พื้นที่โซนที่ 2</u> ■ กลุ่มผู้ใช้น้ำยกระดับเป็นองค์กรจัดสรรน้ำให้กับพื้นที่ใกล้เคียง ■ การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานด้านการจัดการน้ำ โดยไม่ต้องใช้เครื่องสูบน้ำตรงจากแม่น้ำ ■ การขุดลอกคลอง <u>พื้นที่โซนที่ 3</u> ■ การขุดลอกคลองและก่อสร้างประตูระบายน้ำเพิ่มในพื้นที่ ■ สร้างคลองส่งน้ำแทนการใช้ท่อระบายน้ำที่อยู่ใต้ถนนสายหลัก ■ สร้างคณะกรรมการร่วมเพื่อการจัดการน้ำซึ่งประกอบด้วยตัวแทนเกษตรกร องค์การบริหารส่วนตำบล และสำนักงานโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาบางพลวง <u>พื้นที่โซนที่ 4</u> ■ สร้างการมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลในการบริหารจัดการเกี่ยวกับระบบการเปิด-ปิดประตูระบายน้ำในระดับพื้นที่ ■ สร้างข้อตกลงระหว่างเกษตรกรในการกระจายส่งน้ำให้กับพื้นที่
2.การพัฒนาด้านการจัดการแปลงการผลิต	ระดับชาติ	<u>พื้นที่โซนที่ 1</u> ■ การปรับโครงสร้างหนี้ให้กับเกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ และการสนับสนุนการยกเลิกหนี้ให้กับเกษตรกรที่ผ่านเงื่อนไขเป็นรายกรณีด้วยเงื่อนไขแบบเฉพาะเจาะจง

องค์ประกอบหลัก	ระดับของแนวทางในการดำเนินงาน	ข้อเสนอของแนวทางในการดำเนินงาน
3.ประสบความสำเร็จในการรวมกลุ่มของเกษตรกร	ระดับพื้นที่	<u>พื้นที่โซนที่ 3</u> ■ สหกรณ์ให้บริการแก่สมาชิกในการปรับปรุงด้านการเลี้ยงปลา/กุ้ง ■ การจัดจ้างทีมผู้เชี่ยวชาญให้คำแนะนำเรื่องการเลี้ยงปลา/กุ้งให้กับเกษตรกรในพื้นที่
	ระดับพื้นที่/จังหวัด	<u>พื้นที่โซนที่ 3</u> ■ สหกรณ์ได้รับการสนับสนุนในการผลิตอาหารปลา/กุ้งภายใต้การดำเนินงานของสหกรณ์เพื่อบริการแก่สมาชิก ■ เครือข่ายสหกรณ์ได้ร่วมกันในการจัดซื้อปัจจัยการผลิตและทำการตลาดร่วมกัน ■ ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐในการเชื่อมโยงตลาดส่งออก ■ เกิดการรวมร่วมของเกษตรกรในด้านการแปรรูป และร่วมจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน
5.ความมั่นคงในการเช่าที่ดินทำการเกษตรมีเพิ่มขึ้น	ระดับพื้นที่	■ การเสริมสร้างศักยภาพให้กับเกษตรกรผู้เช่าและผู้ให้เช่าเกี่ยวกับพระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ■ การทำหนังสือสัญญาการเช่าในแต่ละครั้งต้องประกอบด้วยบุคคลที่สามเพื่อรับรองในความเป็นธรรมทั้งสองฝ่าย ■ กำหนดอัตราค่าเช่าและช่วงระยะเวลาการเช่าแบบเฉพาะเจาะจงให้กับแปลงการผลิตที่มุ่งให้เกิดความยั่งยืนในระบบการผลิต
6. ส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศโดยเชื่อมโยงกับตลาดในพื้นที่	ระดับพื้นที่/จังหวัด	<u>พื้นที่โซนที่ 1</u> ■ เสริมสร้างศักยภาพของเกษตรกรให้สามารถกำหนดราคาด้วยตัวเองโดยการดำเนินงานการผ่านกลุ่มมุ่งทำการผลิตสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพ ■ พัฒนาตลาดชุมชนเพื่อให้เกษตรกรสามารถจำหน่ายผลผลิตโดยตรงกับผู้บริโภค ■ สร้างแปลงการผลิตต้นแบบเพื่อเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับผู้บริโภค ■ การริเริ่มจัดตั้งกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศเพื่อสร้างโอกาสทางการตลาดในการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร <u>พื้นที่โซนที่ 4</u> ■ สร้างสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน

องค์ประกอบหลัก	ระดับของแนวทางในการดำเนินงาน	ข้อเสนอของแนวทางในการดำเนินงาน
		▪ การประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวของชุมชน ▪ พัฒนาโครงการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศโดยร่วมกับชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องในการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน และแผนการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่
	ระดับจังหวัด	▪ การประชาสัมพันธ์ตลาดชุมชนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ▪ เชื่อมกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศร่วมกับการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในระดับจังหวัด
7.การพัฒนาในการทำเกษตรแบบผสมผสานและเกษตรอินทรีย์	ระดับพื้นที่	<u>พื้นที่โซนที่ 3</u> ▪ สนับสนุนให้เข้าถึงเงินทุนดอกเบี้ยต่ำ และสนับสนุนปัจจัยการผลิตให้กับเกษตรกร (เช่น กล้าพันธุ์) ▪ เสริมสร้างศักยภาพให้กับเกษตรกรในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตทางการเกษตร <u>พื้นที่โซนที่ 4</u> ▪ การจัดหาพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพให้กับเกษตรกร ▪ มีองค์กรแบบเฉพาะเจาะจงที่ตั้งขึ้นมาเพื่อให้องค์ความรู้เรื่องการผลิตแบบอินทรีย์และหนุนเสริมเกษตรกรด้านการตลาด ▪ ควรมีการดำเนินงานโครงการสนับสนุนที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนกลุ่มเกษตรกรอย่างต่อเนื่องในด้านการเสริมสร้างศักยภาพของกลุ่ม ▪ สร้างความตระหนักในความเข้าใจเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ร่วมกันระหว่างเกษตรกรผู้ผลิตและผู้บริโภค
8.การสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่	ระดับพื้นที่	▪ หนุนเสริมเกษตรกรรุ่นใหม่ในการจำหน่ายผลผลิตในตลาดชุมชนโดยเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ
	ระดับชาติ	▪ สนับสนุนเงินอุดหนุนและเงินกู้ยืมให้กับคนรุ่นใหม่ที่ต้องการกลับมาเริ่มต้นทำการเกษตร ▪ ปรับระบบการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่กลับมาทำงานในภาคการเกษตร ▪ การสนับสนุนเครื่องจักรกลทางการเกษตร องค์ความรู้การผลิตที่ทันสมัย และเงินทุนให้คนรุ่นใหม่ในลักษณะเป็นโครงการทำเกษตรโดยผ่านการรวมกลุ่มของเกษตรกรในระดับพื้นที่

6.2 ความเชื่อมโยงของแนวทางเพื่อบรรลุภาพอนาคตในระดับพื้นที่ชลประทานบางพลวง

จากแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุภาพอนาคตดังตารางที่ 5 นั้น สามารถจัดกลุ่มได้เป็น 6 ชุดการดำเนินงาน (ตามภาพที่ 4) แนวทางการดำเนินงานดังกล่าวสามารถเริ่มดำเนินการได้ทันที แต่ชุดการดำเนินงานด้านการปรับปรุงการจัดการน้ำ การเช่าที่ดินทางการเกษตรมีความมั่นคงมากขึ้น, และกลุ่มเกษตรกรมีความเข้มแข็งจะเป็นแนวทางการดำเนินงานที่เอื้อต่อความประสบความสำเร็จในการปรับปรุงด้านการผลิตและผลตอบแทนทางการเกษตร (เช่น การทำเกษตรผสมผสาน และเกษตรอินทรีย์) เช่นเดียวกันในการดำเนินการนี้จะเป็นแนวทางที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เอื้อต่อการบรรลุภาพอนาคตที่พึงประสงค์

ภาพ 4 การเปลี่ยนแปลงกลยุทธ์ด้านการเกษตรเพื่อให้เอื้อต่อการบรรลุภาพอนาคตที่พึงประสงค์

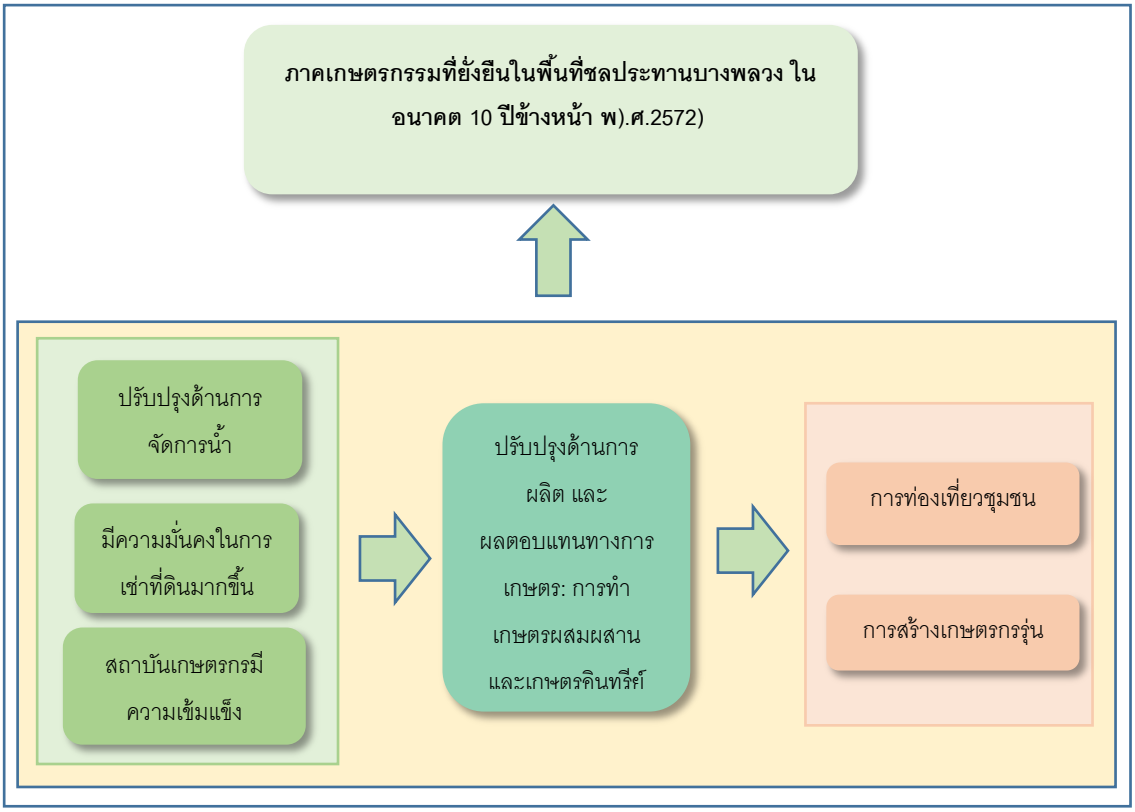

6.3 แนวทางที่ต้องการให้เกิดขึ้นมากที่สุดในแต่ละพื้นที่

ตารางที่ 6 เป็น (ร่าง) ของแนวทางที่แต่ละพื้นที่ต้องการให้เกิดมากที่สุด โดยตารางดังกล่าวมาจากการอภิปรายร่วมกับหน่วยปฏิบัติการในพื้นที่ และเป็นการประเมินรายบุคคลของผู้เข้าร่วมในเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง การร่วมหาแนวทางเพื่อให้บรรลุภาพอนาคตด้านการเกษตรในระดับพื้นที่ โดยการประเมินในครั้งนี้ ส่วนใหญ่เกษตรกรให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกคือการเข้าถึงระบบชลประทานที่ดีขึ้นเนื่องจากการก่อสร้างโครงการพื้นฐานชลประทาน และมีการจัดการส่งกระจายน้ำในพื้นที่อย่างเป็นระบบ

ตาราง 6 แนวทางที่ต้องการให้เกิดขึ้นมากที่สุดในแต่ละพื้นที่

	การปรับปรุงเรื่องการจัดการน้ำ	**ความมั่นคงในการเช่าที่ดินทำการเกษตรมีเพิ่มขึ้น**	**สนับสนุนการการเปลี่ยนระบบการเผลิตมุ่งสู่การทำเกษตรผสมผสานและเกษตรอินทรีย์**	**เกษตรกรมีการรวมกลุ่มเพื่อสนับสนุนสมาชิกด้านการผลิตและการตลาด**	**การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ**	**สนับสนุนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่**
เขตพื้นที่โซนที่ 1 เป็นพื้นที่ปลูกข้าว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย	***	***	**	*	***	***
เขตพื้นที่โซนที่ 2 เป็นพื้นที่ปลูกข้าว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายขนาดกลาง	***	**	***	*	**	***
เขตพื้นที่โซนที่ 3 เป็นพื้นที่บ่อเลี้ยงปลา/กุ้งเป็นหลัก	***	*	*	***	*	*
เขตพื้นที่โซนที่ 4 เป็นพื้นที่ปลูกข้าว บางส่วนมีการทำเกษตรผสมผสานและบ่อเลี้ยงกุ้ง	***	***	***	**	***	**

หมายเหตุ: *** สำคัญมาก; สำคัญปานกลาง; * สำคัญน้อย

6.4 ข้อเสนอแผนการทำงานด้านการจัดการน้ำ

ในระหว่างการจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการช่วงท้ายของโครงการนั้น ผู้เข้าร่วมได้ร่วมจัดทำรายละเอียดของแผนการทำงานด้านการจัดการน้ำ โดยได้แลกเปลี่ยนในประเด็นดังต่อไปนี้ 1) การเพิ่มรายละเอียดแผนการทำงาน 2) แนวทางเพื่อให้บรรลุภาพอนาคตดังกล่าวจะนำมาปฏิบัติการได้จริงในพื้นที่ได้อย่างไร ควรจะเริ่มจากขั้นตอนใดเป็นอันดับแรก และ 3) หน่วยปฏิบัติการใด (กลุ่มเกษตรกร, องค์การบริหารส่วนตำบล, และหน่วยงานรัฐ) ควรมีส่วนร่วมในการดำเนินงานดังกล่าว และใครควรทำหน้าที่หลักในการประสานงานและติดตามการดำเนินงานในพื้นที่

แนวทางการดำเนินงาน

ควรมีการจัดตั้งชุดคณะกรรมการจัดการชลประทาน ซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการหลักในระดับพื้นที่ชลประทานบางพลวง จำนวน 1 คณะทำงาน และคณะอนุกรรมการในระดับพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ และท้ายน้ำในพื้นที่ชลประทานบางพลวง จำนวน 3 คณะทำงาน ซึ่งในแต่ละคณะกรรมการนั้นจะประกอบด้วย ตัวแทนจากสำนักงานโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาบางพลวง, ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลในแต่ละพื้นที่, ตัวแทนจากกลุ่มผู้น้ำและแกนนำในระดับพื้นที่ (เช่น ผู้ใหญ่บ้าน และกำนัน) สำหรับคณะกรรมการจัดการชลประทานหลักนั้นจะประกอบด้วยตัวแทนจากสำนักงานจังหวัด, สำนักงานโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาบางพลวง, องค์การบริหารส่วนตำบล, กลุ่มผู้ใช้น้ำและแกนนำในระดับพื้นที่ ที่เป็นตัวแทนจากพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำและท้ายน้ำในพื้นที่ชลประทานบางพลวง

บทบาทของหน่วยปฏิบัติการ (กลุ่มเกษตรกร, องค์การบริหารส่วนตำบล, และหน่วยงานรัฐ)

แกนนำในระดับพื้นที่จะทำการคัดเลือกในแต่ละตำบลเพื่อทำหน้าที่ในการประสานงาน โดยเฉพาะในด้านตารางการผลิตทางการเกษตรและการจัดการน้ำ

สำนักงานโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาบางพลวงจะทำหน้าที่เก็บรวบรวมและให้ข้อมูลเกี่ยวกับการโครงการก่อสร้างพื้นฐานชลประทาน แผนที่ทางการเกษตร และรอบการผลิตของผลผลิตทางการเกษตร พร้อมกับการรายงาน/แจ้งสถานการณ์เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ (ปริมาณ, ระดับความเค็ม) ที่เป็นปัจจุบันให้กับแกนนำเกษตรกรในระดับพื้นที่โดยตรง

องค์การบริหารส่วนตำบลจะเป็นหน่วยปฏิบัติการที่สำคัญในการประสานงานระดับพื้นที่ในระดับตำบลด้วยกัน

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการจัดการชลประทาน/คณะอนุกรรมการจัดการชลประทาน

คณะกรรมการจะทำหน้าที่ในการกำหนดรอบการผลิตทางการเกษตรและแผนการจัดการน้ำ รวมถึงมีบทบาทร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการเปิด-ปิดประตูระบายน้ำในพื้นที่ภาพรวม โดยในการดำเนินงานของคณะกรรมการนั้นได้รับการสนับสนุนงบการดำเนินงานงานบางส่วนจากองค์การบริหารส่วนตำบลในแต่ละพื้นที่ที่บรรจุแผนการดำเนินงานจัดการน้ำในแผนการพัฒนาระดับตำบล

นอกจากนี้คณะกรรมการยังมีบทบาทหน้าที่ในการสนับสนุนการดำเนินงานของข้อเสนอแผนการดำเนินงานจัดการน้ำ (ตามหัวข้อ 6.1) ดังต่อไปนี้

- การปรับปรุงโครงการก่อสร้างพื้นฐานชลประทานเพื่อเลี่ยงการสูบน้ำตรงจากแม่น้ำ
- การก่อสร้างประตูระบายน้ำในคลองสายหลักเพื่อควบคุมการกระจายส่งน้ำที่ดีขึ้น
- การยกระดับกลุ่มผู้ใช้น้ำบางกลุ่มให้เป็นหน่วยบริการน้ำให้กับพื้นที่ข้างเคียง

ควรมีการสำรวจความคิดเห็นของเกษตรกรต่อโครงการก่อสร้างพื้นฐานชลประทานให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ จากนั้นควรมีการร่วมพิจารณาถึงการชดเชยความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นให้ชัดเจน (เช่น กรณีความเสียหายจากสภาวะน้ำท่วม เป็นต้น)

7. สรุป: บทเรียนที่สำคัญ และทิศทางการดำเนินงานต่อไป

การวิเคราะห์ในครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นถึง**ความเชื่อมโยงระหว่างหัวข้อต่าง ๆ ที่ระบุไว้ในการศึกษานี้เป็นอย่างมาก** ยกตัวอย่างเช่น ความมั่นคงในการเช่าที่ดินทำการเกษตรที่เพิ่มขึ้นทำให้เกษตรกรสามารถปรับเปลี่ยนระบบการผลิตจากข้าวเคมีไปสู่การผลิตทางการเกษตรรูปแบบอื่น หรือการทำเกษตรอินทรีย์ โดยความมั่นคงในการเช่าที่ดินทำการเกษตรที่เพิ่มขึ้นดังกล่าวอาจเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการเอื้อให้คนรุ่นใหม่ที่ต้องการเริ่มต้นทำการเกษตรแต่มีเงินทุนไม่เพียงพอในการซื้อดิน เช่นเดียวกับการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศอาจเป็นการเอื้อต่อการสร้างรายได้เสริมให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่ นอกจากนี้ยังมีการเชื่อมโยงระหว่างแนวทางในการดำเนินงานที่สามารถทำได้ในระดับพื้นที่ (เช่น การพัฒนาการเกษตรแบบผสมผสาน, ตลาดชุมชน) รวมถึงแนวทางการดำเนินงานที่ต้องการริเริ่ม/จัดตั้งในระดับชาติ (เช่น การสนับสนุนเกษตรกร, การเพิ่มความมั่นในการเข้าถึงที่ดินเช่าเพื่อการเกษตร

ปัญหา**มลภาวะ**เนื่องจากการปลูกข้าวเชิงพาณิชย์ที่มีการใช้สารเคมีฯ มากนั้นมีความสำคัญต่อเกษตรกรที่ต้องการเปลี่ยนมาปลูกพืชอินทรีย์ อย่างไรก็ตามสำหรับเกษตรกรรายอื่น รวมถึงเกษตรกรผู้เลี้ยงปลา/กุ้งนั้นให้ความสำคัญในด้านมิติด้านสิ่งแวดล้อมของการทำการเกษตรน้อยมาก โดยปัญหาดังกล่าวไม่ได้มีการอภิปรายมากนักในเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งมีเพียงการกล่าวไว้ในภาพอนาคตที่พึงประสงค์ว่า การรับรองมาตรฐานของกิจกรรมการเกษตรนั้นจะทำให้เกิดการพัฒนาในด้านการผลิตข้าวและเลี้ยงปลา/กุ้ง รวมถึงช่วยในการปรับปรุงระบบการผลิตในแง่การส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

หน่วยปฏิบัติการ (กลุ่มเกษตรกร, หน่วยงานภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, และองค์การบริหารส่วนตำบล) ในระดับพื้นที่มีความสนใจและได้เข้าร่วมในกระบวนการวิจัยอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ในบางครั้งที่หน่วยปฏิบัติการในระดับพื้นที่ดังกล่าวมีความรู้สึกยากในการทำความเข้าใจถึงประโยชน์จากการใช้เวลาร่วมกันอภิปรายเรื่อง “ภาพอนาคตใน 10 ปีข้างหน้า” เนื่องจากเกษตรกรและเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานส่วนใหญ่นั้นมักจัดเวทีการประชุมเพื่อร่วมอภิปรายการจัดการปัญหาในกรอบระยะเวลาอันสั้น แต่การดำเนินงานของงานวิจัยในครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงความสนใจในการทำงานในกรอบระยะเวลาปานกลาง (10 ปี) เนื่องจาก 1)ปัญหาบางอย่างที่เป็นตัวแปรที่สำคัญในอนาคตแต่มักไม่มีการกล่าวถึง ดังเช่นปัญหาการเช่าที่ดินทำการเกษตรหรือการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ และ 2) ในการทำงานในกรอบระยะเวลาปานกลาง (10 ปี) ทำให้หน่วยปฏิบัติการในระดับพื้นที่สามารถวางภาพอนาคตที่พึงประสงค์ซึ่งอาจแตกต่างจากสถานการณ์ปัจจุบัน เช่นการพัฒนาสหกรณ์ในหลายแห่งเพื่อเชื่อมโยงในระบบการผลิตและการตลาดปลา/กุ้งร่วมกัน เป็นต้น

ในช่วงแรกของโครงการได้มุ่งเน้นการดำเนินงานเป็นระดับตำบล คือ หนึ่งตำบลต่อหนึ่งพื้นที่ศึกษา ซึ่งเป็นการสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มเกษตรกรและสร้างความเชื่อมั่นระหว่างหน่วยปฏิบัติการในระดับพื้นที่ ส่วนในช่วงระยะที่สองของโครงการได้มีการยกระดับพื้นที่การศึกษาเชื่อมกับตำบลอื่นๆ ในพื้นที่ชลประทานบางพลวง แต่หน่วยปฏิบัติการในพื้นที่ตำบลอื่นนั้นมีความรู้สึกยากที่จะเข้าใจกระบวนการทั้งหมดของการสร้างภาพอนาคต ดังนั้นจึงทำให้มีหน่วยปฏิบัติการน้อยรายจากตำบลอื่นเข้าร่วมในเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการในการจัดทำภาพอนาคต และร่วมหาแนวทางเพื่อให้บรรลุภาพอนาคตที่พึงประสงค์ในช่วงที่ผ่านมา การที่มี**หน่วยปฏิบัติการจากตำบลอื่นมีส่วนร่วมในเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการน้อยรายนั้นเนื่องจากหน่วยปฏิบัติการดังกล่าวไม่ได้เข้าส่วนร่วมในการดำเนินงานของโครงการตั้งแต่เริ่มแรก** ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญที่จะต้องสร้างความสัมพันธ์ร่วมกับหน่วยปฏิบัติการในพื้นที่ให้มีความเข้าใจในกระบวนการร่วมกัน

โครงการวิจัยได้มีการจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการหลายครั้งร่วมกับกับกลุ่มเกษตรกรและเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่นตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบล, คณะกรรมการลุ่มน้ำ, เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, และนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญ (เช่น พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ) ในการดำเนินงานนี้ช่วยสร้างการเชื่อมโยงองค์ความรู้ระหว่างหน่วยปฏิบัติการดังกล่าว ซึ่งให้ความสำคัญกับเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในบรรยากาศการแลกเปลี่ยนที่สร้างสรรค์

ขั้นตอนการดำเนินงานของโครงการในระยะต่อไปนั้น จะเป็นการร่วมค้นหาหน่วยปฏิบัติการในระดับพื้นที่เพื่อเข้าร่วมในการดำเนินงานของแต่ละแนวทางที่เอื้อให้บรรลุภาพอนาคตที่พึงประสงค์, หน่วยปฏิบัติการควรใดทำหน้าที่หลักในการประสานงานในการดำเนินงาน, และข้อเสนอแนวทางเพื่อให้บรรลุภาพอนาคตดังกล่าวสามารถนำไปบูรณาการกับนโยบาย/แผนการดำเนินงานที่มีอยู่ปัจจุบัน หรือบรรจุให้เป็นแนวทางการดำเนินงานในระดับจังหวัด/ชาติได้อย่างไร อย่างไรก็ตามการดำเนินงานภายใต้แนวทางดังกล่าวไม่จำเป็นที่จะต้องริเริ่มในกรอบของนโยบายเท่านั้น แต่สามารถริเริ่มโดยการทำงานร่วมกันของหน่วยปฏิบัติการในระดับพื้นที่

8. ภาคผนวก: การประเมินภาพอนาคตจากผู้เข้าร่วมเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการฯ

ภาพที่ 5 แสดงให้เห็นถึงผลการประเมินจากผู้เข้าร่วมที่ส่วนใหญ่ต้องการให้ภาพอนาคตที่พึงประสงค์เกิดขึ้น เนื่องจากคนกลุ่มนี้เห็นโอกาสที่จะได้รับผลตอบแทนทางการเกษตรที่เพิ่มขึ้นและมีความยั่งยืน และมีผู้เข้าร่วมบางราย (เช่น เกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานในพื้นที่ตำบลบางกุ้ง/ตำบลดงกระทงยาม/หาดยาง และเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ตำบลบางแตน) ได้รับประโยชน์จากการทำเกษตรแบบทางเลือกซึ่งเป็นหนึ่งในภาพอนาคตที่ผู้เข้าร่วมต้องการให้เกิดขึ้น

ภาพ 5 ภาพอนาคตที่พึงประสงค์จากการประเมินโดยผู้เข้าร่วมในเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการฯ ในระดับตำบล

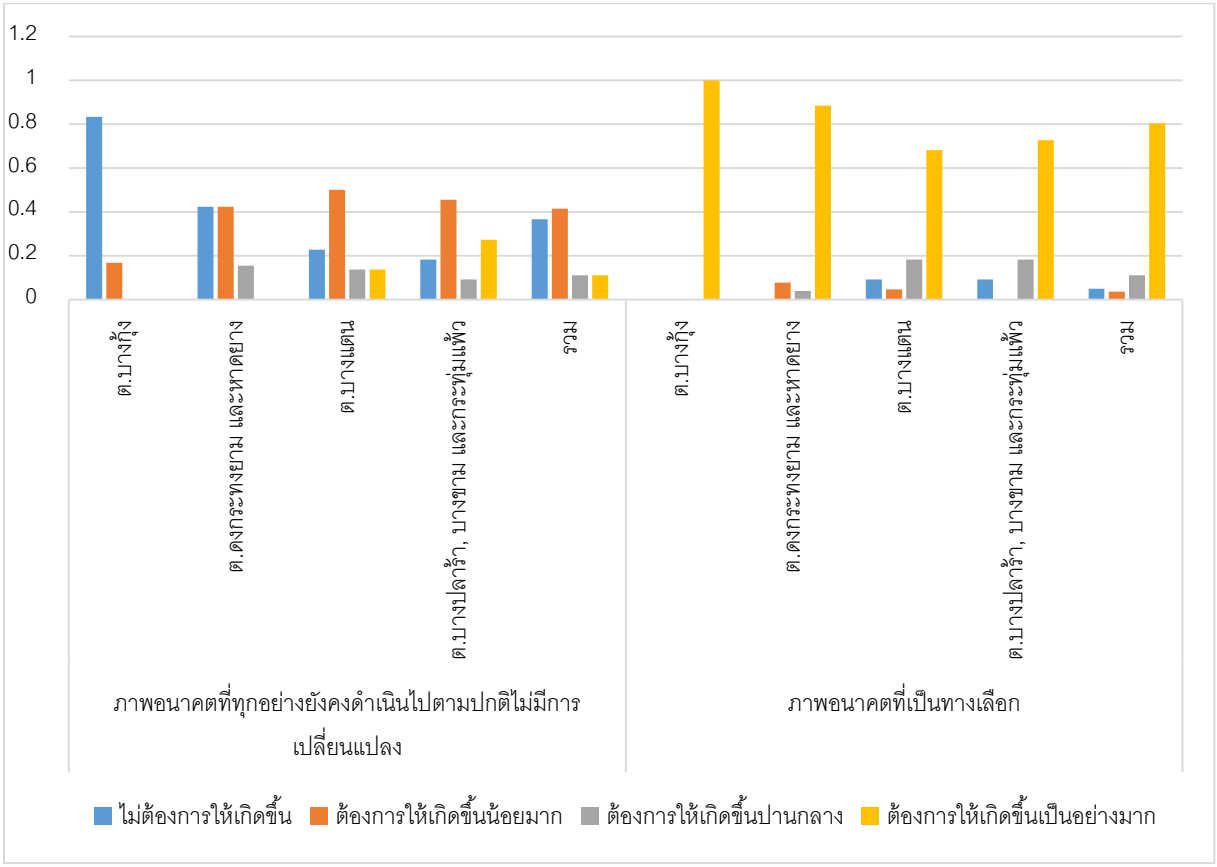

(กราฟแสดงถึงเปอร์เซ็นต์ผลการประเมินโดยผู้ข้าร่วมในเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการฯ ในระดับตำบล จำนวน 4 ครั้ง – ซึ่งอยู่ขั้นตอนวิธีการวิจัยที่ 5)

ผู้เข้าร่วมในเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การจัดทำภาพอนาคตด้านการเกษตร ทั้ง 4 ครั้งนั้นได้ผลการประเมินการเกิดขึ้นของภาพอนาคตด้านการเกษตรที่คล้ายคลึงกัน โดยผู้เข้าร่วมเชื่อว่าภาพอนาคตที่พึงประสงค์สามารถเกิดขึ้นได้ (ตามภาพ 6) เนื่องจากความมั่นใจต่อปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ (เช่น การปรับปรุงพระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, การปรับปรุงเรื่องการจัดการน้ำ, ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรผสมผสาน การทำเกษตรอินทรีย์ และการทำงานร่วมกันของเกษตรกร) ที่อาจทำให้เกิดภาพอนาคตที่พึงประสงค์ดังกล่าว

ภาพ 6 การประเมินโดยผู้เข้าร่วมในเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการฯ ต่อความเป็นได้ของการเกิดภาพอนาคตที่พึงประสงค์

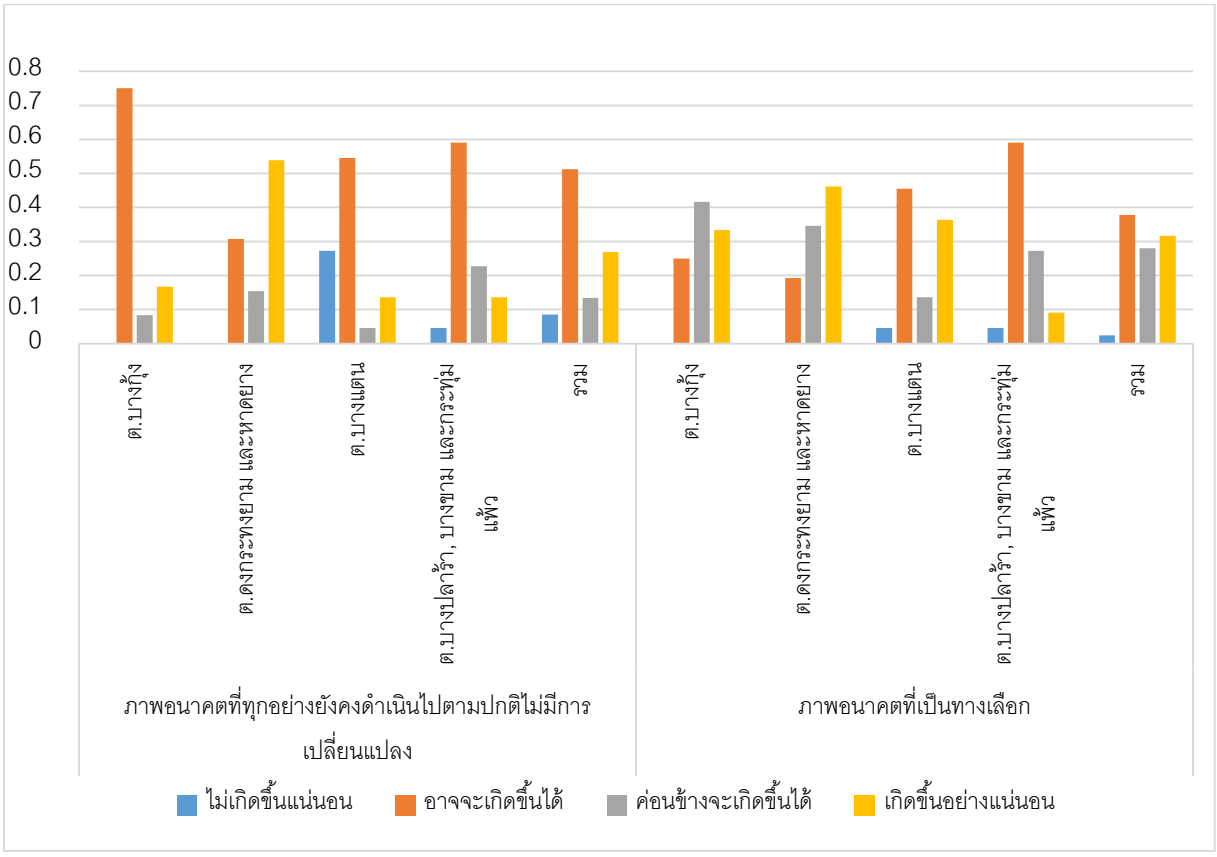

(กราฟแสดงถึงเปอร์เซ็นต์ผลการประเมินโดยผู้ข้าร่วมในเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการฯ ในระดับตำบล จำนวน 4 ครั้ง – ซึ่งอยู่ขั้นตอนวิธีการวิจัยที่ 5)